Nicolae Cabasila

VIAȚA MAICII DOMNULUI

Omilii la Naşterea Maicii Domnului,
Bunavestire şi Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu

Nicolae Cabasila

Viața Maicii Domnului

(Omilii la Naşterea Maicii Domnului, Bunavestire şi Adormirea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu)

Se tipăreşte cu binecuvântarea
Preasfințitului Părinte
Justinian
Episcopul Maramureşului şi Sătmarului

Editura Anestis
2008

Consultant: Preot POP IOAN

Traducere: Prof. Paul Bălan

Corectură şi diortosire:
Pr. Marin Comănescu, Ioan Gându

Copyright © by Editions l'Age d'Homme, Lausanne, Elveţia

© pentru prezenta ediţie - Editura Anestis

Comenzi la telefon:
Tel: 0745-785066
0723-507936

I.S.B.N. 978-973-88278-9-9

INTRODUCERE

Nicolae Cabasila şi isihasmul

Numele lui Nicolae Cabasila se asociază de obicei cu marea dezbatere teologică care a avut loc în secolul al XIV-lea în Sfântul Munte Athos şi la Tesalonic şi căreia istoricii occidentali i-au atribuit denumirea de dispută isihastă[1]. Cabasila a fost, de fapt, ucenicul şi prietenul sihaştrilor, fii duhovniceşti ai Sf. Grigorie Sinaitul şi ai Sf. Grigorie Palama, arhiepiscopul Tesalonicului. Mama sa şi, mai ales, unchiul său Nil, viitor succesor al Sf. Grigorie Palama pe tronul apostolic al Tesalonicului[2], l-au încurajat să ia parte la aceste dispute în care se afla implicat sensul însuşi al oricărei teologii şi spiritualităţi patristice. Nil Cabasila a participat la Sinodul din 1351, unde s-a afirmat

1 Adversarii isihasmului sunt cei ce au dorit să formeze un curent de gândire propriu. În această dispută, isihaştii propovăduiau dogma creştină primită de la Sf. Apostoli, fundamentul credinţei ortodoxe. Departe de orice discuţie cu privire la "tehnicile oratorice", Sf. Grigorie Palama îşi stabileşte de la bun început poziţia sa teologică punând întrebarea: *"Care este natura luminii care ţâşnea din Mântuitorul în timpul Schimbării Sale la Faţă? Creată sau necreată?"*. Dacă răspundem conform întregii scolastici occidentale, că această lumină e creată, părăsim tradiţia apostolică pentru care această lumină numită *"Împărăţia lui Dumnezeu"* (Mt. 16, 28) nu este creată, ci slavă necreată. Culmea absurdităţii o aflăm la Ivanka autoare care, neputând nega rădăcinile patristice ale isihasmului, inventează un curent diferit de isihasm, "palamismul" (vezi prefaţa sa la traducerea în limba germană a "Vieţii lui Hristos", citată în bibliografia noastră).

2 În legătură cu Tesalonicul, loc de întâlnire în secolul al XIV-lea al tuturor curentelor filosofice, culturale şi religioase, vezi O. Trafali, *Tesalonicul în secolul al XIV-lea,* Paris, 1913.

faptul că harul, energia dumnezeiască, este necreat şi unde antipalamiţii au fost condamnaţi[3]. Se pare că Nil a fost împreună cu patriarhul Filotei Kokinos, unul dintre redactorii *"Tomului Sinodal"* din anul 1351, expresie dogmatică a acestui Sinod[4]. El a scris, de asemenea, numeroase lucrări teologice, apreciate şi în răsăritul ortodox, dar şi în occident, lucrări bine primite de Richard Simon în secolul al XVII-lea[5]. Lucrările sale de dezbateri antilatine dovedesc o cunoaştere atentă a scolasticii şi, mai ales, a operelor lui Toma D'Aquino[6]. Tocmai Nicolae Cabasila, nepotul său, a fost cel ce a editat tratatul său cu privire la purcederea Sfântului Duh.

Nicolae Cabasila, pe care istoricii l-au confundat adesea cu unchiul său, a fost el însuşi un apărător al Părinţilor isihaşti, atât din Sfântul Munte, unde el a depus mărturie în favoarea monahului Nifon, acuzat de mesalianism, cât şi a celor din întreaga lume ortodoxă,

3 Concluziile sinodului sunt rezumate în cele 3 "Tomuri sinodale" îndreptate împotriva lui Varlaam, Achindin, Prohor, Cindones şi adepţilor lor. Aceste documente au fost publicate de Migne (P.G. 151, 679-774).

4 Vezi articolul P.S. Atanasie Ieutici, *Întâlnirea scolasticii cu isihasmul în opera lui Nil Cabasila"*, Cel de-al IV-lea colocviu sârbo-grec, Belgrad, 1985.

5 Vezi lucrarea sa, *Cercetarea critică a bibliotecii autorilor eclesiali şi prolegomene cu privire la Biblie, publicate de dl. Elie du Pin"*, 4 vol., Paris, 1730. Richard Simon este unul dintre puţinii scriitori occidentali care face referinţă la Părinţii ortodocşi de după secolul al X-lea. El îl citează în chip elogios pe Marcu din Efes (1394-1445) şi Ieremia al II-leaTranos.

6 Vezi A. Jevtici, *art. cit.* Toma D'Aquino a fost cunoscut mai ales prin traducerile lui D. Cindones; vezi şi S. Papadopoulos, *Traducerile eline ale operelor lui Toma D'Aquino – tomiste şi antitomiste în Bizanţ*, Atena, 1967 (în limba greacă). Un alt mare isihast, Calist Angelicude, a scris prin 1370 tratatul său *Împotriva lui Toma D'Aquino*, respingere patristică a tomismului, socotit drept un amestec de creştinism şi neopăgânism. Vezi ediţia lui S. Papadopoulos, Kallistou Angelicude, *Kata Thoma Akinatou*, Kas. Grigoris, Atena, 1970, şi lucrarea lui A. Papadopoulos Kerameus, *Întâlnirea dintre teologia ortodoxă şi cea scolastică în persoanele lui C. Angelicude şi Toma D'Aquino*, Tesalonic, 1970 (în limba greacă). Pasaje din *Împotriva lui Toma D'Aquino*, traduse în limba franceză: vezi *La Lumière du Thabor*, 25(1990), p. 32-46 şi 26(1990), p. 33-46.

prin intermediul lucrării sale *"Împotriva flecărelilor lui Gregoras"*, lucrare care constituie, de fapt, o respingere a acestei filosofii de către Sfântul Grigorie Palama[7]. Râvna de care a dat dovadă Nicolae Cabasila cu privire la credință și la viața duhovnicească a fost apreciată de către numeroși contemporani ai săi și de către Părinții de mare prestigiu din cadrul Bisericii Ortodoxe. Sfântul Simeon al Tesalonicului vorbește așadar "despre binecunoscutul și regretatul Cabasila, care a dus lupta cea bună prin evlavia și curăția sa, Nicolae după numele său"[8], iar marele patriarh Grigorie Scolarios îl elogia, vorbind despre el ca "despre un om deosebit pentru cei de odinioară prin duhul și înțelepciunea sa"[9].

Cele două lucrări principale ale lui Cabasila, *"Viața în Hristos"*, și *"Comentarii la dumnezeiasca Liturghie"*, n-au încetat a fi citite și traduse, mai ales în Rusia, acolo unde ele au constituit o hrană duhovnicească pentru viața ascetică a multor sfinți, precum Ioan de Kronstadt care a publicat la începutul secolului al XX-lea lucrarea sa *"Viața mea în Hristos"*, care reia titlul autorului bizantin[10]. Iar astăzi, când credința ortodoxă este redescoperită în lumea întreagă, lucrările lui Cabasila sunt traduse în majoritatea limbilor noastre europene[11].

7 Vezi ediția lui A. Garzia în *Bizanț*, t. 24, 1954 (apărută în 1956), p. 521-532. Gregoras a discutat cu Sfântul Grigorie Palama în anul 1355.

8 *Migne*, P.G. 155, 145 B.

9 *Opere complete*, ed. L. Petit și M. Jugie, t. 3, Paris, 1929, p. 485-486.

10 *Maia jizni vo Kriste*, Skt. Petersburg, 1983, traducere în limba engleză: *Viața mea în Hristos* (My life in Christ), trad. E.E. Goularff, Cassel & comp. Ltd. Londra, Paris și Melbourne, 1897. Retipărită de către Mănăstirea Sfânta Treime din Jordanville, New York, USA, 1977.

11 Vezi, mai ales, traducerea în greaca modernă a trei omilii cuprinse în opera de față. N. Cabasila, *Viața Maicii Domnului*, text, trad., note introd. de Panaiotis Hellas, vol. 2, ed. a II-a, Atena, 1974, precum și bibliografia oferită la

Totuşi, aşa cum se întâmplă întotdeauna, îndoiala şi-a făcut şi ea loc, viaţa şi opera lui Nicolae Cabasila suscitând, mai ales în Occident, întrebări fără sfârşit. Unii autori au pus faţă în faţă viaţa cu opera: a fost Cabasila cu adevărat mirean? Cum poate un mirean să fi avut o asemenea cunoaştere profundă asupra Sfintei Liturghii? Care a fost cu adevărat rolul său în disputele vremii sale, putând trece astfel drept un precursor al umanismului? Alţii, dimpotrivă au pus faţă în faţă opera cu viaţa sa: de ce n-a vorbit el, în lucrările sale cele mai cunoscute despre teologia "palamită" şi mai ales despre energiile divine? N-a fost ea mai puţin favorabilă operei arhiepiscopului de Tesalonic? Mulţi specialişti au trecut complet cu vederea aceste lucrări, căutând în scrierile sale o spiritualitate a "inimii lui Iisus", sau mai degrabă indicii ale unei posibile credinţe în imaculata concepţiune![12]

În realitate, toate aceste îndoieli cu privire la opera lui Cabasila, ca şi, de altfel, în general, asupra operei altor teologi bizantini, sunt revelatoare în ceea ce priveşte

traducerea în limba italiană a lui U. Neti, *La vita in Cristo di Nicolas Cabasilas*, Classici delle religione, 21, secţia 4, Torino, 1971. Minunata ediţie a lui Hellas a fost folosită de J. L. Palierne pentru traducerea sa, în acelaşi timp cu textul de "Patrologie" (vezi bibliografia de la sfârşitul volumului de faţă).

12 Vezi, de pildă, S. Salaville, *Principiile credinţei în Sfânta Inimă în Biserica orientală: doctrina lui Nicolae Cabasila*, Regnabit, martie 1923, p. 298-308 şi Martin Jugie, *Doctrina referitoare la Fecioara Maria de Nicolae Cabasila*, în "Ecourile Orientului", 18, 1919, p. 373-388. Acest autor scrie: "Gândirea de bază (a lui Cabasila) este aceasta: «Maria este tipul ideal al umanităţii; ea singură a realizat plenar facultatea divină a omului; ea este omul prin excelenţă». Este inutil de remarcat faptul că această teză cuprinde limpede ideea dogmei catolice a imaculatei concepţiuni" (p. 376); dar la p. 377 el spune: "A spune (precum Cabasila) că viitoarea Maică a lui Dumnezeu n-a primit în plus faţă de Adam şi ceilalţi oameni mai mult har, şi că dacă Dumnezeu ar fi acţionat altfel s-ar fi violat legile echităţii e o teză evident inadmisibilă. Cele două teze de mai sus sunt la fel pentru Cabasila; doctrina sa despre sinergie, **exclude orice idee de imaculată concepţiune.**

înțelegerea de către Occident a problemei "Bizanțului". Din păcate situația cea mai des adoptată a fost aceea de a socoti legea și filosofia "Noii Rome" drept un "braț mort" al elenismului târziu, mai mult sau mai puțin sclerozat, în orice caz puțin înclinat spre filosofie și fără interes față de istoria culturii concepute pe baza modelului de progres[13]. Doar câțiva neoplatonizanți precum Psellos sau Plethon sunt salvați de la naufragiu precum precursorii renașterii florentine[14].

Limbajul propriu al istoricilor din Evul Mediu târziu a mărturisit multă vreme asupra acestui gen istoric, numindu-i "greci" sau "bizantini" pe cei ce se numeau ei înșiși "romani"[15]. Trecerea de la Imperiul Roman la cel Bizantin nu este un fapt istoric, este o teorie inventată de către istoricii europeni, și care are deci nevoie de a fi îndreptățită, chiar dacă unii o revocă fără a pune problema fundamentalismului său. Ori îndreptățirea e lovită adesea, cel puțin de rigoare: pentru unii Imperiul Roman devine bizantin când își pierde latinitatea sa și devine pur elenic, în timp ce pentru alții, cadrul cultural și teologic al imperiului trebuie numit "bizantin" în momentul în care el pierde, după aceștia, specificitatea sa "greacă" pentru a se modela pe un duh problematic "bizantin", provenit

13 Hans Urs von Balthazar scrie acestea în lucrarea sa despre Sfântul Maxim Mărturisitorul: *"Bogăția lumii duhovnicești a lui Maxim dă pentru ultima oară sentimentul unei fecundități organice. Deja prin aceasta se anunță decadența și sterilitatea scolasticii bizantine prin acumularea moartă și mecanică a trecutului în florilegii, antologii, enciclopedii"*. Citat de P. Ranson, *Richard Simon*, L'Age d'Homme, Lausanne, 1990, p. 19, n. 24.

14 Se studiază Bizanțul în istorie sau în arheologie, dar învățământul filosofic sau teologic în Franța îl ignoră complet. Despre Plethon vezi François Masai, *Pléthon și platonismul lui Mistra*, Les Belles Lettres, Paris, 1956, p. 153-159.

15 Noi facem trimitere asupra acestui punct la reflecțiile făcute asupra lui Richard Simon, citat mai înainte, p. 153-159.

din Orientul îndepărtat al unui creştinism în acelaşi timp obsedat de diferenţele dogmatice inutile şi dominat de o concepţie teocratică a imperiului şi a monarhiei[16].

Progresele cercetărilor istorice asupra Imperiului Bizantin au făcut, în parte, să cadă cadrele reductoare în care se închide o bogată civilizaţie care a durat mai bine de o mie de ani. Dar, în acelaşi timp, nu se poate spune că teologia, filosofia, cultura "bizantină" au fost luate în consideraţie până în prezent cu toată seriozitatea şi acrivia ştiinţifică pe care ele le merită din plin. Şi aici, voinţa de a modela istoria pe o anumită dezvoltare continuă, şi de a o supune la presupuse metodologii mai actuale, n-au favorizat deloc studiul Bizanţului luat în sine cu propriile sale categorii valorice ireductibile cu cele ale noastre[17]. A studia teologia bizantină pentru ea însăşi – chiar a repune, de fapt, în chestiune anumite prejudecăţi asupra relaţiilor dintre problemele teologice şi progresul din filosofie este acelaşi lucru valabil şi asupra interacţiunii

16 **Bizanţul n-a fost niciodată cezaro-papist şi n-a dogmatizat niciodată ideea unei supuneri a patriarhului faţă de împărat sau basileu.** Doctrina oficială era aceea a simfoniei dintre cele două puteri – patriarhul, ca cetăţean şi supus împăratului şi acesta din urmă, ca şi credincios, ascultând de patriarh. De fiecare dată când această armonie a fost ruptă de către împărat, biserica a cunoscut o criză majoră, cum a fost cazul cu arianismul, monotelismul sau iconoclasmul. La fel în Rusia, Petru cel Mare, copiind modelul englez a căzut în cezaro-papism, supunând patriarhatul şi poruncind ca Biserica rusă să fie condusă de către un reprezentant al guvernului. Dar hotărârile lui Petru cel Mare au fost cu totul opuse regulilor istorice şi canonice ale Bisericii Ortodoxe. Este, în schimb, dificil pentru istoricii occidentali să nege papo-cezarismul papalităţii care până astăzi se prezintă ca un stat, cu toate prerogativele puterii statale, având inclusiv şi armată, chiar dacă aceasta este pur simbolică.

17 O lucrare de pionierat asupra raporturilor interculturale între civilizaţiile Orientului bizantin şi cea a Occidentului este cea a lui Dimitrie Obolenski, *Şase portrete bizantine,* Clarendon-Press, Oxford, 1988, care studiază biografiile a şase personalităţi remarcabile pentru rolul lor de punte între "lumile" care aveau tendinţa de a se separa. Obolenski permite astfel să se măsoare în procente, influenţa istorică a Bizanţului asupra Europei.

dintre știința și cultura Evului Mediu[18]. Unul dintre marii autori presupuși că s-ar afla la originea scolasticii – ca și interesul nostru modern față de filosofia medievală – afirmă că întrebuințarea unei metode speculative fondată pe Platon, apoi și pe Aristotel și aplicarea ei la dogme, la Sfânta Treime în special, a fost cauza unui progres în înțelegerea Revelației, credința fiind mediatizată, într-un oarecare fel, de către raționalitate[19]. Analogia propusă de către Augustin între viața intratreimică și sufletul omenesc, caracterul necesar al răscumpărării la Anselm de Canterbury, "analogia lui a fi" la Toma d'Aquino... reprezentau, se spune, cu titluri diverse, progrese ale gândirii, așa precum filosofia păgână a jucat un foarte mare rol în elaborarea acestor concepte[20].

Într-o astfel de analiză a relațiilor dintre credință și rațiune Bizanțul nu juca nici un rol și era socotit drept o structură care refuza medierea raționalității filosofice. Dar, în același timp dacă ne întoarcem, nu către raporturile teologiei cu filosofia, ci spre cele ale filosofiei cu știința se observă că "progresul", această împăcare a credinței cu rațiunea, această înălțare parțială a Revelației până la

18 Identificarea pozitivistă a teologiei și a rupturii cu gândirea pozitivă li s-a părut a fi un lucru ciudat Sfinților Părinți. Fondată pe experiența îndumnezeirii, teologia, pentru ei, era o știință experimentală și nu una metafizică.

19 Această idee o aflăm la Augustin, care concepea credința ca o primă etapă care trebuia să fie depășită printr-o cunoaștere aprofundată, de concepte mai adecvate... Vezi J.S. Romanides, *Filioque,* dosar H. Augustin, L'Age d'Homme, Lausanne, 1988, p.197-217.

20 **Părinții numeau filosofia "o înțelepciune a lumii dinafară",** bună spre a împodobi doar "omul cel dinafară" – eul nostru superficial, și nu de a înnoi "omul cel lăuntric" după chipul lui Hristos. Ei socotesc, de asemenea, **aplicarea acestei filosofii profane la Revelație izvorul tuturor ereziilor.** Ideea care ar fi putut fi socotită drept izvor de progres spiritual și de iluminare, lor li se părea a fi un paradox, întrucât luptele hristologice antiariene și antinestoriene erau îndreptate contra aplicării categoriilor filosofice la Sfânta Treime. A se vedea mai ales respingerea lui Eunomie de către Sfinții Grigorie de Nisa și Vasile cel Mare.

nivelul speculației, a reprezentat pentru științele pozitive, ocazia unei rămâneri în urmă, mai ales din pricina faptului că această concepție arhetipală, platoniciană și augustiniană a înțelegerii intelectuale întru cele dumnezeiești restrângea recurgerea la experiență. Tocmai ruptura cu scolastica, operată odată cu secolele al XV-lea și al XVI-lea, a favorizat dezvoltarea științelor pozitive și experimentale.

Or, teologia și metafizica în Occident, se deosebeau poate prin obiectul lor propriu de studiu, dar nu și prin metoda lor, iar criza teologiei scolastice avea să antreneze și pe cea a metafizicii[21]. De la Descartes până la iluminiștii secolului al XVIII-lea, gândirea modernă a respins metafizica antică, incapabilă de a îngădui dezvoltarea științelor.

Ceea ce s-a petrecut în epoca carolingiană, sau mai degrabă în secolul al XIII-lea, în favoarea unui progres în înțelegerea adevărurilor despre Dumnezeu și lume, și anume folosirea categoriilor filosofice împrumutate de la Platon sau Aristotel și mai ales – la ceea ce dă naștere, la sfârșitul clasicismului și la începutul secolului al XVIII-lea, repunerii în chestiúne a teologiei și a creștinismului, a acestei metafizici împăciuitoare pe care autorul presupus al "militantului filosof", Robert Challe, o denunță drept artificială[22], este un lucru vădit.

21 În cele două cazuri e vorba de o acuză a augustianismului. Gândirea medievală, începând cu carolingienii a acordat o importanță cardinală supozițiilor teologice luate din opera episcopului de Ipon. "Metafizica creștină" clasică, n-a socotit această "teologie" decât o simplă filosofie. Acesta a fost cazul lui Ambrosius Victor și a lui Malebranche. Or, doctrina Sfântului Augustin e o teologie platonicizantă, destul de contradictorie sau aporetică, iar aporiile sale s-au regăsit în "metafizica" clasicismului.

22 Se numește "împăciuitoristă" doctrina care postulează acordul între datele credinței și învățăturile filosofiei păgâne. Despre "militarul filosof"

Această împăciuire s-a dovedit, aşadar, în timp, a fi dezastruoasă atât pentru ştiinţele fizice, cât şi pentru religie.

Or, această metodă filosofico-teologică care-şi are în Occident unitatea şi istoria sa, n-avea nici o valoare în Bizanţ. Filosofia, care era predată la Constantinopol cu întreaga sa moştenire elenică[23], putea fi socotită drept utilă în cunoaşterea naturii sau a gândirii, dar ea era inaplicabilă la teologie, pe care bizantinii o socoteau drept o "ştiinţă experimentală": aceasta este ideea centrală a teologiei patristice pe care o vedem pusă în lumină mai

vezi ediţia R. Mortier, introducere şi adnotaţii asupra "dificultăţilor cu privire la religia propusă lui P. Malebranche de către domnul ..., ofiţer militar de marină", Bruxelles, 1970. Aceasta a fost cea mai bună ediţie, până la descoperirea identităţii autorului relatat în ediţia următoare: R. Challe, *Dificultăţi asupra religiei propuse lui P. Malebranche,* Paris, 1982 (ediţia I), Paris, 1982 (ediţia a II-a: ediţie critică după un manuscris inedit de P. Deloffre şi M. Memencioglu).

23 Opuşi neoelenismului contemporan, bizantinii nu se socoteau a fi moştenitorii intelectuali sau duhovniceşti ai străvechilor elini – identificaţi cu toţi păgânii. Dimpotrivă, partizani ai progresului, departe de a socoti drept de nedepăşit experienţa vieţii greceşti antice, ei socoteau filosofia după Hristos a fi superioară umanismului anticilor şi întregii înţelepciuni umane. Bizanţul îi moştenea pe Părinţii Bisericii care combătuseră toate încercările "elenice" de a uzurpa domeniul credinţei. "Sinodiconul" Ortodoxiei care este ca o constituţie a credinţei ortodoxe şi care este citit în Duminica Ortodoxiei, nu admite studiul platonismului şi a altor filosofii decât cu titlul de cultură generală, şi nicidecum ca articole de credinţă. Occidentul a trebuit să aştepte până în sec. al XVIII-lea pentru a se elibera complet de dogma ideilor platoniciene, pe care nici o ştiinţă experimentală nu le-a putut admite. "Celor ce aprofundează ştiinţele păgâne şi nu se mulţumesc a le studia doar cu titlul de cultură generală, ci iau drept bune doctrinele deşarte ale gânditorilor păgâni şi le socotesc adevărate; care se sprijină pe ele ca şi cum ar avea putere, deschis sau în taină şi de a le propovădui mai departe – anatema! Celor care nemulţumiţi de himerele mitologice ale invenţiei lor, vor să reformeze credinţa noastră în creaţie, care iau drept bune ideile platoniciene şi afirmă că materia posedă o existenţă independentă şi că ea este formată şi structurată prin intermediul acestor idei; celor care calomniază astfel deschis puterea şi libertatea suverană a Creatorului care a adus toate lucrurile la existenţă din nefiinţă la fiinţă şi le-a dat tuturor un început şi un sfârşit, cu autoritatea absolută a Creatorului universal, **tuturor acestor calomniatori ai Atotputernicului – anatema!"** Textul este editat de J. Gouillard, *Sinodiconul Ortodoxiei,* Paris, 1967.

ales în *"Viața lui Moise"* scrisă de Sf. Grigorie de Nisa. Pentru întreaga tradiție ortodoxă, de fapt, Moise este un model de teolog, el este "cel ce L-a văzut pe Dumnezeu". Din acest punct de vedere, spiritualitatea Părinților e biblică, ea nu separă Noul de Vechiul Testament: experiența fundamentală rămâne aceeași. Căci e vorba de o cunoaștere a lui Dumnezeu, nu teoretică sau metafizică, nu dobândită prin concepte sau imagini, ci empirică și trăită. Față de această cunoaștere, filosofia profană e inutilă, ea se aseamănă fiicei lui Faraon: *"Prin fiica regelui, sterilă și lipsită de fecunditate, trebuie să asculți, socotesc, filosofia dinafară..., cultura profană e lipsită de copii, ea nu poate rodi niciodată pentru lume ceva viu*[24].

Dumnezeu Se descoperă lui Moise într-o experiență supra discursivă, descrisă ca fiind o vedere nevăzută, o auzire de neauzit: vederea slavei, a energiei divine necreate constituie Revelația ale cărei dogme formează exprimarea cea mai adecvată în limbaj. Antinomia provenită din Biblie care afirmă, de pildă, în același timp că "Nimeni nu poate vedea chipul lui Dumnezeu și să trăiască" și "Am văzut fața lui Dumnezeu și m-am mântuit", nu este aici un joc de cuvinte: ea transcrie o realitate, o trăire pe care cuvintele omenești create nu o pot defini printr-o formă unică. "Este de fapt un munte abrupt și greu de urcat pe care majoritatea oamenilor nu ajung decât să-l atingă la picioarele sale"[25].

Aceeași idee se află în centrul "Discursurilor teologice" ale Sf. Grigorie de Nazianz, teologul. Este suficient să le citim cu atenție pentru a vedea că aceste

24 Sfântul Grigorie de Nisa: *Viața lui Moise*, II, 10, col. Izvoare creștine, nr. 1bis, ed. J. Davidon, ed. a II-a, Le Cerf, Paris, 1955, p. 34.

25 Sfântul Grigorie de Nisa, *op. cit.*, II, 158, p. 79.

discursuri nu anunță, așa cum au crezut unii occidentali, scolastica și nu are pretenția de a-L cerceta pe Dumnezeu cu ajutorul preceptelor lui Aristotel sau de a reduce persoanele Prea Sfintei Treimi la simple relații. Dimpotrivă, Grigorie se sprijină atât pe Biblie – revelația scrisă – cât și pe propria sa experiență – revelația trăită -: "Alergam spre a-L atinge pe Dumnezeu și am urcat astfel muntele... dar când am aruncat o privire n-am văzut decât spatele lui Dumnezeu[26]...". Or, acestea sunt umbrele slavei divine a Prea Sfintei Treimi pe care el le percepe, descoperind că această experiență inefabilă este rodul curățirii, nu al vorbăriei: *"Nu oricine, să se știe, nu orice om poate filosofa despre Dumnezeu..."*. Acest lucru nu este posibil oricui, căci acesta este lucrul celor ce s-au format și au progresat în theoria (vederea lui Dumnezeu) și s-au curățit la trup și la suflet mai mult decât ceilalți, sau cel puțin se află în curs de curățire[27]. Sau, mai degrabă, combătându-l pe Platon pe care-l citează explicit, Sfântul Grigorie afirmă acestea: *"A-L înțelege pe Dumnezeu e lucru greu, dar a-L exprima e cu neputință, așa cum s-a pronunțat în chip filosofic unul dintre teologii eleni* (Platon): *e lucru dibaci din partea sa, după părerea mea, deoarece dându-și aerul de a-L fi înțeles pe Dumnezeu, declarând că acest lucru e dificil, ar fi evitat orice fel de critică, pretinzând în același timp că nu-l poate exprima.* Dar iată ce voi spune din partea mea: *a-L exprima pe Dumnezeu e cu neputință, a-L înțelege este și mai cu neputință"*[28]. De fapt, explică Sf. Grigorie, ceea ce se poate înțelege se și poate exprima,

26 *Cel de-al doilea discurs teologic: discursul 28, 3*, col. Izvoare creștine, nr. 250, ed. P. Gallay, Le Cerf, Paris, 1978, p. 104-106.

27 Sfântul Grigorie de Nazianz, *op. cit.*, 27, 3, p. 76.

28 Sf. Grigorie de Nazianz, *op. cit.*, 28, 4, p. 108.

dacă acest lucru ar fi nedesăvârşit: dar Dumnezeu este prin esenţa Sa, dincolo de orice înţelegere intelectuală şi, deci, în chip absolut de orice exprimare prin cuvinte.

Orice încercare scolastică, care nu este de fapt decât o imensă "maşină" de vorbărie despre Dumnezeu, se află încă de la început în situaţia de a fi înlocuită printr-o teologie a "curăţirii pentru Dumnezeu".

Sfântul Simeon Noul Teolog ocupă, în plin secol al IX-lea, un loc important în această tradiţie, pe care el a susţinut-o în mod explicit împotriva tezelor apropiate de cea a "teologiilor filosofice"[29]. Fiinţa sfinţită, după Sfântul Simeon, adică cel ce şi-a curăţit simţurile şi imaginaţia şi care, prin har s-a unit cu Dumnezeu, este pătrunsă de energia divină necesară ca un bulgăre de fier aruncat în foc[30]. În acelaşi chip în care fierul rămâne tot fier după natura sa şi se face totuşi în întregime foc, în acelaşi chip, rămânând în întregime om, Sfântul devine în întregime Dumnezeu. Această experienţă a vederii slavei lui Dumnezeu, a comunicării cu energia divină, Sfinţii Părinţi au numit-o îndumnezeire sau slăvire, ori după Sfântul Atanasie cel Mare, hristificare. Nici un cuvânt nu e de ajuns spre a exprima acest proces.

29 Vezi de pildă: Sfântul Simeon Noul Teolog, *Cateheze,* col. "Izvoare creştine", nr. 113, ed. Krivoşein-Paramelle, Le Cerf, Paris, 1965, cap. 29, p. 165 şi *Tratate teologice şi etice, V* (Adevărata cunoaştere), şi X (Ziua Judecăţii), col. "Izvoare creştine" nr. 129, ed. J. Darrouzes, Le Cerf, Paris, 1967, p. 78-118 şi 258-327.

30 Imaginea fierului care, aruncat în foc, devine el însuşi foc, păstrându-şi în acelaşi timp natura sa proprie, a fost descrisă de către Sfinţii Părinţi pentru a descrie unirea în Hristos a naturii divine şi a celei omeneşti îndumnezeite prin unire. Vezi, de pildă, Sfântul Ioan Damaschin, *Despre credinţa ortodoxă,* 3, 17, şi 3, 19, Migne, P.G. 94, Paris, 1860, c. 1069, 1080-1081. Reeditată cu note explicative de către "Centrul pentru Publicaţii Patristice" (KEPE), Atena, 1989. Aceeaşi imagine reflectă experienţa îndumnezeirii la Sfântul Simeon Noul Teolog, vezi, mai ales, *Imnele* sale.

Cuvintele sunt precum stâlpii indicatori care arată spre ea: fiecăruia i se arată calea după dorința de curățire pe care o resimte inima acelui om.

Hrănit din aceeași experiență, Sfântul Grigorie Palama, care încă de pe vremea studenției sale, era un fin cunoscător al lui Aristotel, precizează în felul următor raporturile dintre "metafizică" și "teologie" în a sa *Omilie despre Intrarea în Biserică a Maicii Domnului*[31]: "Deși știința metafizică pe care grecii au numit-o filosofie, mai întâi fiindcă ei nu cunoșteau o formă de contemplații mai înaltă, se ocupă de rațiunile referitoare la Dumnezeu și că ea filosofează asupra a tot ceea ce este complet nematerial și inteligibil, deși ea afla adevărul, ea este totuși foarte departe de theorie (vederea lui Dumnezeu) și este tot atât de departe de discuția cu Dumnezeu pe cât este un om care cunoaște un lucru dar nu îl posedă. Un lucru este acela de a vorbi despre Dumnezeu și un altul este acela de a vorbi cu Dumnezeu. Pentru a vorbi de Dumnezeu e nevoie de cuvântul rostit și de arta de a vorbi cu scopul de a transmite altora cunoașterea și arta diverselor silogisme, a demonstrațiilor necesare și a exemplelor extrase din lucrurile acestei lumi din care majoritatea au fost adunate cu ajutorul văzului și al auzului. Pe scurt e absurd, a spune că o astfel de teologie se ocupă de înțelegerea acestui lucru și că înțelepții acestui veac o pot poseda, chiar dacă nu au sufletul și viața curată. Dar pentru a vorbi cu Dumnezeu și

31 E vorba de Omilia 53, *Despre Intrarea în Sfânta Sfintelor și despre viața dumnezeiască pe care a dus-o acolo Preasfânta noastră Stăpână, Maica lui Dumnezeu și pururea Fecioară Maria,* editată de P.G. Neretakes din volumul "Omilii", EPE 79, Tesalonic, 1986. Această lucrare esențială a Sfântului Grigorie de Palama a fost tradusă în greaca modernă de Sfântul Nicodim Aghioritul în sec. al XVIII-lea. Părintele Ambroise Fontrier a pregătit o traducere în limba franceză care s-a încheiat înainte de adormirea sa întru Domnul în 1952. Noi împrumutăm rândurile care urmează din traducerea sa inedită.

a te uni cu El în adevăr, acest lucru este cu neputință dacă nu te-ai curățat mai dinainte de patimi, iar după ce vei fi realizat acest lucru, dacă nu-ți vei fi părăsit eul, dacă nu te vei fi ridicat deasupra propriei tale condiții umane, lăsând deoparte orice lucru sensibil şi orice percepție, dacă nu te vei fi lepădat de silogisme, de orice cunoaştere şi chiar de gândirea însăşi... dacă după toate acestea, vei fi ajuns la necunoaşterea care este mai presus de orice cunoaştere, ajungând deasupra oricărei forme de înțelepciune umană; abia atunci vei fi atins înțelepciunea divină.

În realitate, orice dispută a Sfântului Grigorie Palama cu varlaamiții avea drept scop păstrarea acestei experiențe a teologiei revelate care se află în inima Bibliei.

Aşa cum o spune limpede Sfântul Grigorie Palama "rațiunea naturală" poate ajunge bine la o anumită cunoaştere a lui Dumnezeu, dar distincția finală dintre creat şi necreat este revelată în Dumnezeu, prin experierea vederii slavei Sale sau a Împărăției Sale. Filosofia Îl poate înțelege pe Dumnezeu, dar ea nu-şi poate nici măcar închipui că El a creat lumea din nimic. Înțelepții păgâni au negat o astfel de creație. Cunoaşterea lor cu privire la Dumnezeu se oprea la a-I mărturisi transcendența, neputând crede în Providență, această revărsare de iubire față de creatură[32]. De aici apare şi faptul că Bizanțul a combătut sau a depăşit problematicile platonicismului aflat în căutarea unei interpretări a originii lucrurilor.

Or, dacă în Imperiul Roman sau Bizantin, filosofiile

32 Sfântul Fotie a conchis adresându-se armenilor: "*Nu vedeți voi că nu le-a slujit cu nimic înțelepților eleni de a-L recunoaşte pe Dumnezeu, fiindcă ei au rămas bolnavi refuzând Providența?*", Scrisoarea 285, "Photii Epistulae et Amphiloquia 3", ediția L. Westerink, Leipzig, 1985, p. 195.

sistematice precum neoplatonismul n-au încetat de a se afla într-un conflict deschis cu creştinismul, teologia nu s-a interferat nici cu dezvoltarea ştiinţelor, nici cu filosofia aristoteliană, fiindcă ea nu avea nici un proiect de integrare conceptuală a filosofiei păgâne, care nu viza aceeaşi ordine a realităţii.

Nu se punea deci problema de a reduce sau de a adapta textul lui Platon sau al lui Aristotel la Evanghelie. Lipsa de claritate a domeniilor sau a metodelor era în general socotită drept începutul ereziei, iar osândirea adusă de cel de-al cincilea Sinod Ecumenic împotriva lui Origen viza tocmai acest gen de situaţie[33].

Opera Sfântului patriarh Fotie oferă o pildă minunată a acestei legături a teologiei cu ştiinţa. "Biblioteca" sa tratează toate subiectele, rezumat atât al lecturilor sale, precum şi al cunoaşterii profunde a epocii sale. Or, în acelaşi timp când el tratează dogmele, mitologia, sau cea mai înaltă teologie a Sfântului Duh, el este liber şi în ceea ce priveşte desfăşurarea spiritului său enciclopedic[34]. El nu urmează cutare sau cutare filosof, el îl urmează doar pe Hristos: "Când totuşi creaţia întreagă

33 În *Sinodiconul Ortodoxiei,* articolele lui Italos denunţă acest gen de lipsă de claritate: "celor ce se pretind ortodocşi şi reconsideră dogmele păgânilor cu privire la sufletele omeneşti – cer, pământ şi celelalte creaturi pentru a le introduce fără ruşine şi în Biserica ortodoxă şi catolică – anatema!" Mai ales origenismul şi apocatastaza sunt respinse: "celor ce acceptă şi propovăduiesc teoriile deşarte ale păgânilor; care recunosc preexistenţa sufletelor, care refuză să creadă că totul a fost făcut şi creat din nimic, fixează un termen de osândă viitoare sau susţin restaurarea universală a creaţiei şi a lucrurilor omeneşti; care prin acest gen de doctrină introduc o împărăţie a cerurilor trecătoare şi disolubilă deşi Hristos Dumnezeul nostru ne-a învăţat şi ne-a descoperit împărăţia sa că e veşnică şi neclintită; şi că întreg Vechiul şi Noul Testament ne propovăduiesc în acelaşi chip pedeapsa cea fără de sfârşit precum şi veşnica împărăţie; acestora, deci, care afirmă contrariul provocând propria lor pierdere şi osândire veşnică, făcându-se şi pentru alţii aducători ai osândei celei veşnice – anatema! Vezi nr. 23 de mai înainte.

34 Vezi *Biblioteca* Sfântului Fotie, ed. R. Henry, ed. nouă în 9 volume, cu index de J. Schapp, Les Belles Lettres, Paris, 1991, şi ale sale *Lucrări despre Sfânta Treime,* 2 vol. apărute, Fraternité St. Gregoire Palamas, Paris, 1989, şi 1991.

va înălța un singur glas, nimeni nu va mai abandona vreodată Mistagogia, nici învățăturile Creatorului și ale Autorului Universului, pentru a prefera creatura în locul Său, sau a grăi împotriva Creatorului său" (*Scrisoarea către mitropolitul de Acvileea,* cap. 23, "Opere cu privire la Sfânta Treime", I, p. 113).

Însă această separare a domeniilor de activitate, acest refuz al metafizicii în sistemul său de gândire ca fiind străine adevăratei metode teologice, toate acestea nu intrau în viziunea pe care istoricii voiau s-o dea unui Bizanț "premedieval" și "oriental", înafara curentului istoriei universale care îl vrea, orice ar fi, identificat cu destinul singular al culturii occidentale care ni se înfățișează cel mai adesea măcinată de propriile sale contradicții.

Cabasila și teologia

Aceste lămuriri cu caracter general asupra "duhului" adevărat al Bizanțului ne ajută să înțelegem mai bine lucrarea lui Nicolae Cabasila. Acesta a fost cu siguranță "umanist" sau "premergător al umanismului", în acest Tesalonic al secolului al XIV-lea unde toate disputele care se iscaseră în perioada Renașterii, acum deja se acumulaseră și se întețiseră[35]. Dar, în același timp, atunci când el a vrut să vorbească despre teologie, el n-a făcut speculații, el a descris-o drept viața în Hristos, desfășurare a tuturor facultăților umane, în dimensiunea divino-umanității, această dimensiune nouă căreia Sinodul de la Calcedon (451) i-a conferit expresia cea mai dogmatică

35 O Trafali, *Tesalonicul în secolul al XIV-lea, op. cit.,* Paris, 1913, p. 149-169.

cu putință. Ipostasul lui Hristos, Persoana Sa, are două firi, dar neschimbate şi neamestecate, neîmpărțite şi nedespărțite; Hristos, Dumnezeu adevărat şi Om adevărat este astfel măsura absolută a tuturor lucrurilor. Aceasta este învățătura celui de-al IV-lea Sinod Ecumenic care, vorbind de Hristos, de Dumnezeu-Omul a definit în acelaşi timp şi scopul vieții noastre şi mijlocul de a-l împlini – intrarea în Biserică. Biserica, de fapt ea fiind Trupul lui Hristos, este locul teandrismului, "atelierul teandric" unde oricine se poate îndumnezei. Cât despre chipul cel mai înalt al vieții întru Hristos, Împărăția cerurilor pe pământ, aceasta este Sfânta Liturghie care ne dăruieşte Împărăția, Liturghie pe care Cabasila a descris-o în a sa lucrare *Comentariu despre dumnezeiasca Liturghie*[36].

A cunoaşte, a gusta viața în Hristos, aceea a sfinților care au încetat de a fi doar robi ai lui Dumnezeu, devenind prieteni ai Săi, iată ce îngăduie "a progresa în inteligența duhovnicească"[37], de a intra în taina izbăvirii şi a participării umanității la propria sa mântuire. Doar în Hristos se poate înțelege adevărata antropologie.

Hristos, Dumnezeu-Omul este prin excelență chipul după care noi am fost modelați: *"Firea omenească a fost creată la început ținând seama de omul cel nou... Căci nu vechiul Adam este asemănarea după noul Adam (Hristos), ci Cel Nou este modelul pentru cel vechi"* (Rom. 5, 14). Pentru noi cei care-l recunoaştem drept strămoşul nostru, Adam cel dintâi trece drept prototipul firii omeneşti, dar pentru Cel Ce are dinaintea ochilor

36 Nicolae Cabasila, *Explicarea dumnezeieştii Liturghii,* ed. Salaville-Bornert-Gouillard-Perichon, col. "Izvoare creştine" (Sources Chrétiennes), nr. 40bis, Le Cerf, Paris, 1967.

37 Cuvinte dintr-o rugăciune care se face în timpul Sfintei Liturghii a Sfântului Ioan Gură de Aur.

Săi toate fiinţele, înainte chiar ca ele să ajungă la fiinţă, strămoşul nu este decât o copie a Noului Adam. Acesta a fost creat după chipul şi asemănarea Acestuia. Pentru a spune totul, cel dintâi şi singurul care a închipuit omul adevărat şi desăvârşit, în purtarea şi viaţa Sa este Mântuitorul[38].

Cel al cărui chip suntem noi vine să ne înnoiască chipul stricat prin căderea în păcat, să regenereze natura umană care, în Adam, s-a îmbolnăvit. Teologia răscumpărării la Cabasila nu oferă nimic comparabil cu cea a lui Augustin, după care omul a căzut în păcat prin Adam, păcatul acestuia transmiţându-se fără voia noastră din generaţie în generaţie. Ea nu are nimic în plus faţă de cea a lui Anselm de Canterbury care socoteşte că mânia dumnezeiască îndreptată împotriva omului nu a putut fi satisfăcută decât prin jertfa Celui Drept, a Fiului întrupat fără de păcat pe Cruce – ceea ce îndreaptă răscumpărarea noastră spre împăcarea mâniei divine şi spre Cruce ca instrument de suferinţă, oferit de Tatăl. Dimpotrivă, la Cabasila, moştenitor al teologiei apostolice şi patristice, Dumnezeu S-a făcut om pentru ca păcatul, diavolul şi moartea care ţineau omul în robie, să poată fi biruite şi pentru ca în Hristos, toţi cei ce voiesc pot să ajungă la tămăduirea firii bolnave, la libertatea adevărată şi la mântuire: "Puterea de a omorî păcatul nu aparţine decât lui Dumnezeu. De fapt, pentru noi, oamenii, era o obligaţie, căci după ce fusesem biruiţi de bună voie noi trebuia să reparăm înfrângerea noastră – dar atunci aceasta ne era absolut cu neputinţă, odată ce devenisem robi ai păcatului... Atunci cel ce avea să plătească datoria şi să

38 Nicolae Cabasila, *Viaţa în Hristos*, P.G. 150, 680, tr. S. Broussaleux, Amay, 1932, p. 183.

dobândească victoria era ținut în robie de către cei pe care trebuia să-i biruiască în luptă, iar deoarece Dumnezeu, Care putea să biruiască, nu avea nici o datorie de plătit, şi că în aceste condiții nici unul dintre cei doi nu se pornea la luptă, iar păcatul era viu, şi pentru că nu exista nici un mijloc spre a fi înălțați la viața cea adevărată – fiindcă altul era cel ce trebuia să dobândească acest trofeu şi care putea s-o facă – din această pricină a trebuit ca şi unul şi celălalt să se reunească pentru ca într-una şi aceeaşi persoană să coexiste cele două firi, persoana care putea să ducă războiul şi să biruiască. Tocmai acest lucru s-a întâmplat; un Dumnezeu avea să ducă lupta pentru oameni, fiindcă El este om; un om triumfă asupra păcatului, fiind curat de orice păcat fiindcă este Dumnezeu. În acest chip, firea noastră este eliberată de ocară şi se urcă pe tronul biruinței, fiindcă păcatul a fost doborât"[39] (*Viața în Hristos,* I, 43-44).

Prin Cruce şi Înviere ea a fost restaurată: "Din clipa în care Hristos s-a urcat pe Cruce, unde El a murit şi a înviat, a fost restabilită libertatea oamenilor, chipul dintâi şi frumusețea lui le-au fost redate, o formă nouă şi mădulare noi au fost pregătite"[40] (2, 43).

Nici o predestinare în sens augustinian ori tomist la Cabasila: Taina mântuirii este cea a sinergiei, a cooperării dintre libertate şi harul divin: "Aceasta este viața în Hristos: acestea sunt tainele care-i dau existență, dar se pare că râvna oamenilor poate avea o contribuție la aceasta"[41] (1, 66). Orice om are puterea de a-L urma

39 *Viața în Hristos,* ed. N.H. Congouedeau, col. "Sources chretiennes", nr. 355, Le Cerf, Paris, 1989, p. 116-119.

40 *Ibidem,* p. 170-173.

41 *Ibidem,* p. 132-133.

pe Hristos, pentru fiecare răscumpărarea actualizată în Sfintele Taine, este o chemare absolută la hotărârea cea mai înaltă la care harul ne invită. În acest sens, orice om este chemat la luptă, mântuirea nefiind un lucru mecanic: "Orice om nu putea încă nici să lupte, nici să biruiască, altfel spus, nu fusese încă eliberat din cătuşele sale: acest lucru l-a înfăptuit Mântuitorul, care ne-a dăruit mijloacele prin care fiecare om putea să omoare păcatul şi să împartă binele său cu Mântuitorul"[42] (1, 45).

Viaţa în Hristos, pentru Cabasila, se realizează în Biserică, care este taina prin excelenţă, acolo unde toate tainele capătă sens: "Biserica e importantă prin Sfintele Taine, aşa precum inima e centrul tuturor mădularelor, ori rădăcina unui arbore este viaţa ramurilor şi după cuvântul Mântuitorului cum este vița pentru mlădițe.

În fapt, Sfintele Taine sunt Trupul şi Sângele lui Hristos care pentru Biserica lui Hristos sunt adevărata hrană şi adevărata băutură. Participând la acestea, nu este ea, Biserica, cea care le transformă în trupurile omeneşti, aşa cum facem noi cu alimentele obişnuite, ci tocmai ea este aceea ce suferă transformarea într-însele. Fierul, pus în foc devine foc el însuşi şi nu face ca focul să devină fier. Ei bine, în acelaşi chip în care fierul incandescent nu ni se mai pare a fi fier, ci foc, proprietăţile fierului fiind ca şi pierdute sub acţiunea focului, la fel dacă am putea vedea Biserica lui Hristos în măsura în care ea este unită cu El şi participă la trupul său Sfinţit, nu am vedea altceva decât trupul Mântuitorului"[43].

Viaţa în Hristos nu poate fi deci separată de teologie, fiindcă în ea se realizează în Duhul Sfânt

42 *Ibidem,* p. 119.

43 *Explicarea dumnezeieştii Liturghii,* cap. 38, 2, p. 230-231.

slăvirea, îndumnezeirea care este scopul însuşi al vieţii creştine: "Dumnezeu S-a făcut om pentru ca omul să se facă Dumnezeu".

Maica Domnului

Maica Domnului este modelul vieţii desăvârşite în Hristos. *Omiliile cu privire la Maica Domnului,* la Naşterea, Bunavestire şi Adormirea sa reprezintă deci dezvoltarea şi împlinirea învăţăturii ortodoxe a lui Nicolae Cabasila cu privire la viaţa în Hristos.

Sfântul Grigorie Palama, în a sa *Omilie despre Cruce;* explică felul în care taina Crucii acţiona deja în Vechiul Testament şi felul în care drepţii dacă nu erau încă eliberaţi de moarte participau, totuşi, pentru moment la slava Îngerului Marelui Sfat, a Domnului Slavei, adică a Cuvântului neîntrupat încă[44].

În lunga sa *Omilie cu privire la Intrarea în Biserică a Maicii lui Dumnezeu,* Sfântul arhiepiscop al Tesalonicului arată cum Maica lui Dumnezeu, din copilărie, fără a avea vreun păcat personal, cu totul curată, s-a ridicat la înălţimea îndumnezeirii. Aceeaşi învăţătură patristică o aflăm în *Omiliile* lui Cabasila, ucenic al Sfântului isihast. Pentru Cabasila, Maica Domnului n-a primit nimic în plus faţă de noi toţi, ea n-a fost separată printr-un decret special al lui Dumnezeu care să o fi eliberat de "păcatul originar", aşa cum se prezintă lucrurile în concepţia occidentală a "imaculatei concepţiuni": "Ea s-a înfăţişat de una singură la Dumnezeu trecând dincolo de zidul despărţitor care dăinuia între Dumnezeu şi om, acesta neputând rezista

44 Text în *Migne,* P.G. 151, 123-146, trad. în "La Lumiére du Thabor", 27, Paris, 1990, p. 17-33.

la dorința unui singur suflet – există oare un lucru mai încântător? De fapt, Dumnezeu n-a pregătit-o în mod special pentru această misiune plină de înțelepciune, neoferindu-i o existență mai înălțătoare decât altora. S-a folosit doar de ea și de mijloacele obișnuite oferite tuturor pentru ca să dobândească virtuțile necesare obținerii acestei biruințe nemaiauzite și mai presus de fire".

Taina întrupării e cea a acestei sinergii, a acestui sfat pe care Dumnezeu l-a cerut de la Creatura Sa care mai presus de toate creaturile, e cea care s-a conformat cel mai deplin voii Sale: "Dumnezeu a anunțat-o totuși de mai înainte pe Fecioara Maria și a așteptat acordul ei pentru a trece la fapte. În timpul creării lui Adam, El s-a adresat Unicului Său Fiu: "Să facem om", a spus El, dar când a trebuit așa cum afirmă marele Pavel "să aducă în lume pe cel dintâi născut al Său și să-L creeze pe cel de-al doilea Adam", pe acest Sfetnic minunat, tocmai Fecioara Maria a fost cea care a participat la acest plan al Său – iar acest mare plan așa precum spune Isaia Dumnezeu l-a propus iar Fecioara l-a acceptat. Așadar, Întruparea Cuvântului a fost opera nu numai a Tatălui și a Puterii Sale și a Duhului – Unul binevoind, Celălalt sălășluindu-se în pântecele Fecioarei, după ce Duhul o acoperise cu umbra aripilor Sale – ci și a voinței și a credinței Fecioarei. Fiindcă fără toate aceste Persoane, nu s-ar fi putut realiza acest plan, așa precum și voința și credința Preacuratei a făcut posibilă realizarea acestei opere".

Dacă Dumnezeu, precum în sistemul foarte târziu al "imaculatei concepțiuni" ar fi separat-o pe Maica Domnului, printr-un decret aparte de majoritatea celor care se pogoară din Adam, nu numai al său "fie" ar fi fost fără semnificație, simplu ecou al harului dumnezeiesc

irezistibil, rupt de asceza Maicii Domnului care a căutat adevărata înțelepciune, adevărata teologie, cea a necunoașterii despre care vorbește Sfântul Grigorie Palama după marele Dionisie, ci încă n-am mai înțelege de ce Dumnezeu nu și-ar fi pus deoparte, în același chip, indiferent ce altă creatură, cu mult înainte de desfășurarea istoriei, care ar fi evitat astfel atâtea drame duhovnicești – ce spunem noi?, sau oare Dumnezeu, la care totul este ușor și lesne de făcut, n-ar fi scutit pe toți oamenii de păcat prin același decret? Dacă, așa cum pretind unii protestanți, El n-a voit decât ca Dumnezeu să Se întrupeze din această ființă și nu din alta, voința omenească s-ar fi dovedit fără vreo valoare înaintea voinței divine. În general, gândirea umană neregenerată, nehristificată, este incapabilă de a înțelege pogorârea lui Dumnezeu prin Întruparea Sa și întâlnirea voinței divine cu o voință creată.

Da, după ce s-a unit în chip liber cu Dumnezeu, Maica lui Dumnezeu I-a împrumutat firea noastră și tocmai de aceea, în tradiția patristică ortodoxă, ea este cea care mijlocește pentru noi: "Doar tu singură din neamul omenesc, Preafericită, aducându-I lui Dumnezeu un suflet jertfelnic, ai putut lua apărarea tuturor, mijlocind pentru noi toți înaintea Domnului".

Hristos s-a făcut datornic față de creatura Sa, Fecioarei care I-a dăruit trup. Îndatorându-se față de ea prin firea Sa umană, Domnul împlinește pururea rugăciunile ei. El o ascultă atunci când inima creștinilor se îndreaptă către ea și o imploră: "Prea Sfântă Maică a lui Dumnezeu, izbăvește-ne din nevoi și ne mântuiește"[45].

45 Aici se pune întrebarea: este îngăduit să se spună: "Prea Sfântă Născătoare de Dumnezeu, mântuiește-ne?". "Doar Dumnezeu mântuiește, spun unii; Preacurata nu poate decât să se roage pentru noi". Împotriva acestei dileme,

Citindu-l pe Nicolae Cabasila, se observă că taina Maicii Domnului nu străluceşte decât în Sfânta Sfintelor. Tocmai aceasta este pricina pentru care vederea Maicii Domnului ocupă un loc atât de important în cadrul Bisericii şi atât de restrâns în textele destinate propovăduirii celei dinafară. Evangheliştii şi toţi Sfinţii, precum şi întreaga Sfântă Tradiţie au păstrat o mare sobrietate atunci când au vorbit despre Maica Domnului, pentru a nu le demonstra necredincioşilor ceea ce depăşeşte cu totul raţiunea omenească. Dacă este de neconceput faptul că Dumnezeu S-a făcut om, este încă şi mai greu de crezut faptul că dorinţa unei singure creaturi a putut contribui la această minune de negrăit. Întreaga venerație adusă Maicii Domnului în Biserica Ortodoxă capătă un sens profund tocmai în lumina acestui adevăr incontestabil.

Dăm mai jos în loc de concluzie troparul admirabil şi inspirat de Sus al Sfântului Andrei Criteanul, care reprezintă un fel de rezumat al întregii imnografii ortodoxe închinate Maicii Domnului, un imn de proslăvire al poporului credincios adus Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu "celei mai cinstite decât heruvimii şi mai mărite fără de asemănare decât serafimii"[46]:

"Bucură-te, ceea ce eşti Dumnezeu după Dumnezeu, ceea ce şezi lângă tronul Prea Sfintei Treimi!

Biserica Ortodoxă mărturiseşte că nu există mântuire decât prin Maica Domnului, prin care Dumnezeu S-a făcut văzut şi cunoscut de oameni. Vezi întreaga dezbatere în *Prea Sfântă Născătoare de Dumnezeu, mântuieşte-ne,* la "Lumiere du Thabor", 23, Paris, 1989, p. 4.

46 Imn al lui Cosma pe care Biserica l-a asociat cu imnul *Cuvine-se,* descoperit nouă de către un înger: "Cuvine-se cu adevărat să te fericim pe tine Născătoare de Dumnezeu, cea pururea fericită şi prea nevinovată şi Maica Dumnezeului nostru. Ceea ce eşti mai cinstită decât heruvimii şi mai mărită fără de asemănare decât serafimii, care fără stricăciune pe Dumnezeu Cuvântul L-ai născut, pe tine cea cu adevărat Născătoare de Dumnezeu te mărim".

Doar tu te-ai făcut vistieria tuturor darurilor cereşti pe care tu le dăruieşti mai apoi îngerilor şi oamenilor. Logodnică Preacurată, Maică fără de prihană a Fiului, Biserică sfântă a Duhului strălucind în lumină, ultima şi sublima dorire a întregii creaţii pentru care frumuseţea însăşi a fost închipuită; prin naşterea ta, O, Preacurată Maică, s-a împlinit planul din veşnicie al Creatorului"[47].

† Părintele Patric Ranson

47 Troparul Sfântului Andrei Criteanul pentru Praznicul Naşterii Maicii Domnului. Dăm mai jos şi troparul care îmbracă o mare importanţă în istoria Bisericii Ortodoxe: *"Apărătoare doamnă, pentru biruinţă mulţumim, izbăvindu-ne din nevoi, aducem ţie, Născătoare de Dumnezeu noi, robii tăi. Ci ca una ce ai stăpânire nebiruită, slobozeşte-ne din toate nevoile, ca să-ţi cântăm ţie: Bucură-te mireasă pururea Fecioară!"*.

Omilie
cu privire la slăvita naştere a Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu

Să-L chemăm mai presus de orice pe Dumnezeu în ajutor, nu pentru a rivaliza în elocinţă cu realitatea, nici pentru a epuiza subiectul nostru – acest lucru ar depăşi orice ambiţie omenească, - ci pentru a ajunge cu bine la capătul cuvântării noastre, alăturându-ne astfel altor oratori care au tratat deja acest subiect. Şi, mai ales, pentru a trage foloase duhovniceşti prin lucrarea noastră, pentru a dobândi binecuvântarea de Sus pentru faptul că ne-am îndeplinit o sfântă îndatorire. Voi cere deci binecuvântarea sufletului – fiindcă ştiu că el este cel ce o doreşte cel mai mult pe cea pe care o slăvim în cântări pentru binefacerile revărsate asupra noastră şi pentru a ne învrednici să primim darurile sale. Cred, de asemenea, că acei oameni cu adevărat fericiţi care-şi oferă cuvântul lor spre binele obştesc, nu grăiesc în deşert. Unii ca aceştia şi-aduc suspinul inimii lor pe jertfelnicul închinat Preasfintei Fecioare.

Prinos de recunoştinţă adus lui Ioachim şi Anei, Părinţii Sfintei Fecioare Maria

N-ar fi un lucru cuviincios să-i trecem sub tăcere pe binefăcătorii neamului nostru omenesc fără a-i pomeni pe

ei sau măcar faptele lor cele bune, aşa încât lumea întreagă chiar dacă n-ar avea decât un singur glas n-ar avea întreaga putere de a le aduce mulţumirile cuvenite. Fiindcă dacă e cazul ca lucrătorii să se pună pe treabă şi să execute tot ceea ce trebuie să facă, iar cel ce organizează lucrarea cunoaşte tot ceea ce se face, dispunând cu înţelepciune şi de tot materialul necesar, câte laude ar trebui însă să vă aducem vouă -, o, pereche fericită de sfinţi! – pe care Dumnezeu v-a învrednicit de cea mai desăvârşită şi mai măreaţă lucrare din toate timpurile, cea mai tainică dar şi cea mai de folos pentru noi toţi – adică de a zămisli cu trup şi de a naşte printre noi oamenii o făptură minunată, care să ne fie Maică nouă, tuturor.

Căci tot astfel precum este necesar să vină sminteli şi răutăţi – căci s-a spus: *"Vai omului aceluia prin care vine sminteala"*[48] – la fel printre toţi cei ce au fost buni şi s-au învrednicit să primească onoruri publice, printre cei ce au fost rânduiţi să dobândească ceea ce îi este de folos neamului omenesc, voi sunteţi cei mai buni şi mai vrednici. Dar voi sunteţi cu mult deasupra tuturor, generali şi făcători de lege, preoţi şi cârmuitori de popoare, deasupra tuturor celor ce au luptat pentru compatrioţii lor, ceea ce aţi fost voi pentru oameni reprezintă, în comparaţie cu faptele lor ceva cu totul deosebit, nemaiauzit. Căci dacă, pentru a păstra această viaţă a oamenilor căzuţi şi pentru ca firea umană să supravieţuiască în câţiva oameni în urma potopului, a fost ales un singur om – Noe, cel mai drept dintre toţi oamenii care vieţuiau pe atunci, şi dacă pentru a-i elibera pe evrei de sub domnia lui Faraon, era nevoie de un conducător – iar singurul dintre cei mulţi a primit această cinstire, el, cel care după ce a dobândit întreaga virtute spre deosebire de cei din vremea sa, L-a putut vedea

48 Matei 18, 7.

pe Dumnezeu şi I-a putut asculta glasul, dacă pentru a cuceri pământul făgăduinţei a fost nevoie de vrednicul Iosua; şi dacă, înaintea lor, Avraam, datorită evlaviei a devenit părinte al unui neam învăţat să I se închine lui Dumnezeu; dacă în fine, pentru toţi cei ce s-au învrednicit de a ajuta neamul omenesc, n-a existat nici unul care să nu fi devenit mai întâi vas de slujire a tot binele, care să devină apoi ţintă şi pentru viaţa altora, întrucât era de trebuinţă ca întreg universul să fie liberat de tirania demonilor, să se introducă nemurirea în viaţa muritorilor şi să se cultive viaţa îngerească în sufletelor oamenilor, şi mai presus de orice, să se unească cerul cu pământul, ce s-ar mai putea spune despre cei pe care-i putem socoti în chip firesc lucrătorii, vasele de slujire şi colaboratori ai lucrării tainice şi mântuitoare a Dumnezeirii, de izbăvire a neamului omenesc, prin care Dumnezeu a introdus în lume harul Său minunat? Dacă este limpede că mânia şi osânda de care sunt loviţi cei răi vine prin îngerii cei răi, atunci, desigur, toate darurile cele bune vin prin îngerii cei buni – iar bunurile cele mai de preţ le sunt aduse oamenilor de către aleşii Domnului. Aşadar, neamul nostru s-a folosit de un Moise, de un Noe, ori Avraam şi de mulţi alţii, tot astfel şi voi trebuie să deveniţi şi mai drepţi, să împliniţi şi mai bine poruncile şi să fiţi buni prieteni ai lui Dumnezeu.

Faptul că aţi primit de fapt de la Dumnezeu puterea de a săvârşi astfel de lucrări, că aţi fost înălţaţi prin aceasta la o astfel de cinstire, este o dovadă uimitoare a faptului că voi sunteţi – între toţi ceilalţi oameni – prietenii lui Dumnezeu; iar faptul că voi sunteţi prietenii lui Dumnezeu e o dovadă evidentă a faptului că voi aţi păzit poruncile Sale mai mult decât ceilalţi, a faptului că i-aţi întrecut

în credincioşie. Dacă se cuvine să salutăm rodul vostru cu numele de *"Fecioară Preabinecuvântată"* – iar *"după roadele lor, se spune că îi veţi cunoaşte"*[49] – ce s-ar mai putea adăuga? Or, nu din simpla lucrare a firii aţi avut voi un copil, ci aceasta a fost o lucrare a rugăciunii şi a dreptăţii – de altfel natura interzicea o zămislire atât de suprafirească -, dar la Dumnezeu totul este cu putinţă. Dumnezeu v-a oferit acest dar pentru rugăciunile voastre, pline de putere în urma unei vieţuiri curate şi pline de virtuţi. Mai bine spus: Dumnezeu le trimite în dar părinţilor prunci care-i fac să fie fericiţi – dar Dumnezeu este incapabil de părtinire în toate acestea, El Cel care pune totul în balanţă – însă eu cred că Dumnezeu îi alege pe cei care se bucură din belşug de darurile Sale, aşa precum recunoaştem atletul încununat în luptă pentru meritele sale.

De altfel, întrucât harul este desăvârşirea Legii – se adevereşte faptul că voi aţi adus la desăvârşire rodul Legii – altminteri nu v-aţi fi învrednicit să vă faceţi purtători ai vistieriei harului, al rodului harului, Fecioara. Iar dacă Dumnezeu, în dreptatea Sa, îl învredniceşte *"pe cel ce a fost credincios întru puţin"* de a primi mult, n-aţi arătat voi într-o măsură uimitoare că aţi păstrat mai bine Legea şi că aţi respectat mai mult decât toţi ceilalţi cortul Mărturiei, prin faptul că voi singuri dintre toţi oamenii aţi purtat şi chiar aţi crescut adevăratul Cort al lui Dumnezeu - superior oricărui altuia după chipul şi umbra Sa? Căci voi nu v-aţi fi învrednicit de lucruri mari dacă nu le-aţi fi împlinit pe cele mai mici şi n-aţi fi primit realitatea dacă n-aţi fi neglijat umbra, iluzia.

La fel precum era firesc ca Mântuitorul, pentru a aduce o lege nouă, a împlinit toată dreptatea Legii celei

49 Vezi Matei 7, 16.

vechi, la fel şi voi, ajunşi în pragul noii Legi şi fiind pregătiţi spre a primi biserica harului, a fost necesar să vă faceţi păstori adevăraţi ai Legii – fiindcă harul este plinătatea Legii: cum aţi fi putut voi împlini ceea ce încă lipsea dacă nu v-aţi fi lepădat de ceea ce exista? Cum aţi fi putut de fapt să aşezaţi în vârful Legii cununa fără să fi înălţat mai întâi întregul edificiu? Era limpede faptul că răutatea iudeilor era atât de mare încât ei ar fi voit să dispară Legea şi să fi spart tablele pe care ea fusese scrisă – fiindcă Moise n-a voit să încredinţeze unor urechi surde ceea ce el primise prin post şi sobrietatea duhului, dar mai ales după atâtea osteneli. Dar voi aţi dat naştere Fecioarei, voi aţi modelat această carte vie care nu cuprinde doar Legea, ci şi pe Făcătorul ei, iar acest lucru pledează din nou cu claritate în favoarea voastră. De fapt, după ce aţi postit şi L-aţi ascultat pe Dumnezeu precum Moise, voi v-aţi primit răsplata, dar în chip diferit de acela, căci el a primit o Lege ce trebuia să fie desfiinţată mai apoi, în timp ce voi aţi primit sângele care a adus viaţă noii religii creştine, acest sânge pe care Dumnezeu l-a dăruit, spune Apostolul, pentru *"a intra în Sfânta Sfintelor... şi cu însuşi sângele Său a dobândit o veşnică răscumpărare"*[50].

Există, deci, buze mai sfinte ca acestea care s-au învrednicit a înălţa glas către Dumnezeu?

Cine poate egala sufletele care s-au rugat cu o astfel de rugăciune? Ce jertfe sunt mai bine plăcute lui Dumnezeu? Ce altare sunt mai sfinte? Căci era necesară această rădăcină, şi ca Maica Domnului să ia trup duhovnicesc pe această cale. Trebuia ca această Maică să se afle mai aproape de Dumnezeu decât toţi oamenii, iar calea urmată să fie urmarea puterii rugăciunilor: trebuia ca

50 Evrei 9, 12.

ea să se fi folosit de mijloacele cuviincioase pentru a intra în viață, ea care i-a unit din nou pe oameni cu Dumnezeu alungând vrajba dintre ei, deschizând prin rugăciunile sale calea către cer şi dărâmând zidul despărțitor dintre om şi Dumnezeu. Desigur, acelaşi lucru li s-a întâmplat şi altora care s-au născut prin darul rugăciunii, înainte sau după ea, dar ea este cea mai presus de toți, căci ea s-a făcut pricina evidentă a deschiderii vistieriei harurilor – şi nu doar pentru cei ce au venit după ea, căci tot ei i se datorează şi ceea ce s-a întâmplat mai înainte. Tot ceea ce li s-a întâmplat oamenilor vine de aici: fie precum umbra păstrează de la trup forma şi imaginea sa – deoarece tot astfel cel vechi priveşte spre cel nou; fie deoarece ea a fost podoaba tuturor înainte chiar de a intra în viață – fiindcă Dumnezeu, înainte de naşterea ei, a împodobit-o mai dinainte pe Maica Sa cu toate virtuțile.

Tocmai de aceea n-a fost acelaşi lucru, şi nici măcar asemănător, pentru ei şi pentru Prea Curata aşa cum este la fel pentru umbră sau pentru amprentă, ori pentru adevăr şi realitate. La cei de odinioară se vărsa sângele curățitor pentru păcate dinaintea marelui jertfelnic; exista acelaşi raport între aceste realități precum aici între figuri şi nume, fiindcă atât sângele, cât şi jertfa sunt pentru păcate. Ea singură a fost lucrarea unei sfinte rugăciuni, în care nu s-a aflat nimic rău, ea singură a fost un dar al lui Dumnezeu vrednic de a fi oferit datorită rugăciunii, şi de a fi primit de către cei ce l-au cerut, fiindcă nici mâna care o dăruia, nici mâna care o primea n-au avut nimic de regretat din pricina ei.

Rezultă faptul că firea n-a putut contribui cu nimic la Naşterea Preacuratei, că doar Dumnezeu Cel chemat în rugăciune a fost Cel ce a făcut totul şi că El a creat-o pe

Preafericita, ca să spunem aşa, în chip direct – ignorând firea, ca în situaţia în care El l-a creat pe omul cel dintâi.

Fecioara, podoaba cea desăvârşită a umanităţii

Numeroase sunt darurile pe care Dumnezeu le-a dăruit oamenilor, atât celor ce le primesc pentru credinţa lor, cât şi surplusul de daruri oferite celor ce au luptat să le păstreze pe cele dintâi. Dar lucrul de căpetenie, cel care-l face pe om să fie om cu adevărat, este acela de a-L iubi pe Dumnezeu întru neprihănire, de a vieţui condus de o minte luminată, de a omorî patimile şi de a nu avea nici un fel de gust pentru păcat. Dar puterea de a vieţui în acest chip şi de a fi neprihăniţi după ce ne vom fi dovedit a fi mai tari decât tot păcatul, a fost pusă în noi încă de la început: puterea de a omorî mai întâi păcatul – nu fără osteneală, ci după multă luptă; apoi după ce vom fi dovedit şi reuşit tot ceea ce ţine de puterea noastră şi avem puterea de a înceta ostenelile cele grele, de a fi buni după luptă şi de a rămâne fără de păcate – ajungând la nepătimirea, chiar şi a trupului.

A concepe lucrurile altfel în ceea ce priveşte omul ar fi un lucru lipsit de bun simţ, căci dacă firea n-ar fi atrasă spre păcat şi – deşi după ce vom fi făcut totul împotriva lui, noi, nu am rămâne cu totul nevrednici de rănile ce decurg dintr-însul, iar această stare neplăcută ar rămâne constantă în noi, noi am fi astfel mai tari decât animalele întru care nu există nici un rău, şi ar fi aproape cu neputinţă să-L acuzăm pe Creator de a nu fi cu totul bun -ca fiind şi autor al răului – de a nu-L recompensa

întotdeauna pe cel drept, cerând de la noi ceea ce n-a pus în noi şi de a cere de la noi un tribut fără să-l fi înarmat pe om împotriva tuturor păcatelor.

Dacă nu ne vom fi legat de energiile binelui încă de la început până acolo încât să fim buni fără a fi supărat cât de puţin lumea – şi, desigur n-ar fi cu putinţă să fim buni, până într-atât fără a ne fi lepădat de sine – măcar spre virtuţi şi spre bine, căci atunci am fi fost bine pregătiţi, noi am suferi mai degrabă binele, decât să-l facem noi înşine. Cum am putea noi atunci folosi această libertate a voinţei noastre pe care noi am primit-o pentru ca ea să devină pricina laudelor şi a biruinţelor pentru cei ce umblă doar prin ei înşişi, fiind diferiţi astfel de cei ce nu sunt dotaţi decât prin fire? Dar nu I-ar fi plăcut lui Dumnezeu ca omul să nu fi putut ajunge niciodată la capătul acestor fapte ale vieţii cu care El a împodobit firea noastră şi de a-l fi lăsat să lupte fără sfârşit şi scop, fără a cunoaşte capătul luptelor sale, fiindcă atunci n-ar fi existat nimic mai neplăcut pentru om, în timp ce toate celelalte fiinţe au un fel spre care tind şi la care vor să ajungă. Iată de ce trebuie să acceptăm că puterea de a lupta împotriva păcatului a fost dăruită firii umane şi că noi trebuie să punem în practică această putere, devenind buni în noi înşine şi prin noi înşine cu scopul de a săvârşi binele care se află în noi, prin lupte şi osteneli. În caz contrar de ce am mai avea noi nevoie de lupte, dacă acest lucru n-ar fi necesar pentru a apăra virtutea care este încă nedesăvârşită în noi şi de a nu ne îndepărta prea mult de ceea ce ni s-a propus? Atunci, nu există nici o primejdie şi nici o forţă care să tindă spre păcat, indiferent care ar fi aceasta, întrucât Dumnezeu - Binele desăvârşit – Care este întreaga noastră nădejde, este pretutindenea prezent.

Acestea sunt darurile lui Dumnezeu oferite oamenilor şi aceasta este măreţia lor. După ce au primit din mâna Sa o fire atât de bună, oamenii ar fi primit încă şi mai multe daruri dacă le-ar fi păstrat cu grijă pe cele dintru început, dar ei le-au denaturat, nefiind capabili nici de a dispune şi nici de a utiliza cum se cuvenea de aceste daruri primite – şi încă şi mai puţin de darurile încă şi mai bune pe care le-ar fi primit dacă s-ar fi dovedit a fi buni iconomi ai celor dintâi. Dar nimeni n-a pus în lucrare puterea de a lupta împotriva păcatului – putere care se află în firea lor şi prezentă în toţi. Nu s-a aflat nimeni care să nu fi vieţuit fără de păcat, iar boala dobândită de cel dintâi dintre oameni şi împărtăşită apoi de toţi a rămas asupra tuturor. Se părea că firea noastră săvârşea răul, că se ascunsese în adâncuri frumuseţea sa naturală, şi că dincolo de trupuri oamenii rămâneau nevăzuţi, fiindcă doar răul era vizibil, neputându-se întrevedea vreodată viaţa făurită după binele aflat în adâncul sufletului.

Dar, Fecioara Preacurată, fără a avea cerul drept cetate – fiindcă ea nu provenea dintre trupurile cereşti, ci dintre cele pământeşti, în acelaşi chip de care noi toţi ne-am împărtăşit în acest neam căzut care şi-a uitat propria sa fire – a fost singura dintre oameni care s-a ferit, de la început până la sfârşit, de orice răutate. Doar ea singură I-a redat lui Dumnezeu nepătată, frumuseţea pe care El ne-a dăruit-o, doar ea s-a folosit de toată puterea şi de toate armele dăruite de Sus. Prin dragostea ei faţă de Dumnezeu şi puterea cugetării sale, prin spiritul de dreptate al voinţei sale şi prin nemăsurata ei înţelepciune, ea a respins orice păcat şi a dobândit o biruinţă inegalabilă.

În acest chip a revelat ea omul aşa precum a fost creat; astfel L-a descoperit ea pe Dumnezeu şi

înțelepciunea Sa de negrăit, precum și dragostea Lui față de om. Cel pe care ea L-a întrupat și L-a înfățișat ochilor tuturor, el L-a închipuit mai întâi după ea însăși și doar ea singură între toate creaturile, L-a putut cunoaște cu adevărat pe Creator[51], fiindcă aici pe pământ nici Legea n-a putut împlini aceasta, nici graiul proorocilor, nici arta manifestată de către creaturile văzute, nici *"Cerurile care spun slava lui Dumnezeu"*[52], nici grija și prudența îngerilor, nici nimic dintre cele ce s-au făcut, nimic nu putea exprima nici bunătatea și nici înțelepciunea divină. Doar un om purtând chipul lui Dumnezeu, dacă acesta se dovedea a fi neprihănit, așa cum fusese creat, fără adăugarea unei trăsături suplimentare, Îl putea exprima cu adevărat pe Acest Dumnezeu. Acest lucru l-a putut împlini doar Fecioara Preafericită, doar ea a putut păstra în chip strălucit neamul omenesc curat de orice întinăciune, singura între toți oamenii care au existat și care vor mai exista căci nimeni altul, spune proorocul *"nu este curat de toată întinăciunea"*[53]. Ea este aceea care, mai presus de orice minune stârnește admirația, nu numai a oamenilor, ci și a îngerilor; ea este cea care întrece orice grai: faptul că Fecioara este în același timp o ființă omenească, luând parte la tot ceea ce au oamenii în comun, fără a adăuga nimic și că ea scapă bolii noastre comune.

Cum a putut ea săvârși aceasta? Făcând uz de ce fel de cugetări? Și mai ales cum, de la început, a intrat ea în acest plan, cum s-a lansat ea în această luptă din care nu s-a mai auzit vreodată grăindu-se că vreunul dintre semenii ei ar fi câștigat-o? Spre ce fel de modele și-a aruncat ea privirile? Cine se putea aștepta ca ea să iasă biruitoare?

51 Vezi Înțel. 13, 1.
52 Ps. 18, 1.
53 Iov 14, 4.

De unde avea ea atâta îndrăzneală? Firea era stricată şi nu se poate înfăţişa răutatea în care se scălda majoritatea oamenilor. Binele era rar şi se putea afla doar la cei ce puteau să le fie de folos altora.

De unde şi-a câştigat deci Fecioara biruinţa? Nevenind la fiinţă înaintea celorlalţi oameni, ea n-ar fi putut totuşi să fi primit o fire neatinsă de orice răutate, şi nevenind după Omul cel Nou, nu se putea ca ea să fi primit de la El o nouă iubire. Cu siguranţă că ea n-ar fi fost atât de extraordinară dacă Adam ar fi biruit păcatul – atunci când nimic n-ar fi lipsit ca să te împingă spre virtute şi nici să te îndepărteze de rău: felul său de viaţă, un loc lipsit de orice plăcere, o osteneală liberă de orice durere, un trup lipsit de orice stricăciune, un suflet fără atracţie către păcat. Mai mult decât atât n-a avut parte nici un om, capabil să-L recunoască pe Dumnezeu Însuşi drept tată al firii sale, drept educator şi dătător de Lege; unul ca acesta s-ar fi aflat în comuniune permanentă cu El şi ar fi păstrat o dorire nepotolită faţă de Dumnezeu. Totuşi, pentru cei ce au venit după Legea harului şi împăcarea cu omul, după Răstignire, Înviere şi Pogorârea Duhului, după minunata naştere şi minunatele taine ale altarului, pentru cei ce s-au bucurat de ajutor mai presus de fire, pentru cei ce sunt străini de toată răutatea, aceasta n-a fost în nici un fel o minune.

Însă dacă este atât de greu şi de anevoios pentru om ca să reziste până la sfârşit păcatului şi dacă cel dintâi printre oameni a fost cel dintâi care a şi încălcat Legea, şi că în ciuda atâtor arme puse în slujba binelui şi a virtuţii el a cedat fără să reziste ispitei; dar dacă, în plus, după baia botezului şi harul primit, şi chiar pentru cei ce şi-au închinat viaţa cugetării supreme şi au ajuns stăpânii lor

înşişi, există rele de care nu sunt cu totul neprihăniţi, având deci nevoie în tot ceasul de curăţiri neîncetate: ceea ce a putut ea să realizeze, fără a avea nevoie de vreun ajutor, reuşind în nevoinţe ceea ce nimeni până la ea nu reuşise – nici înainte de boala de obşte, nici după doctoria de obşte – ceea ce a putut împlini totuşi Fecioara pe când răul se afla la apogeul său, la locul său de osândă, într-o fire care era biruită în orice clipă de ispită, într-un trup slujind morţii, atunci când toţi cei aplecaţi spre rău erau grozav de mulţi, iar cei ce puteau să-l combată erau absenţi, ce i-ar fi putut păstra, aşadar, sufletul său curat de toată întinăciunea, devenind deci o fiinţă omenească curată prin propria sa înţelepciune – ce suflet ar putea concepe toate acestea, ce grai ar putea cu demnitate a cânta această minune? Înainte de împăcarea de obşte, înainte de venirea promotorului păcii, ea a distrus în ea însăşi vrajba, a deschis cerul, a atras harul, a primit putere asupra păcatului – o, minune mai presus de orice gândire: ce a putut oare oferi Fecioara atât de suprafiresc, încât aceasta să poată egala marea jertfă? – e limpede că opţiunea ei a fost atât de hotărâtă, în ciuda ostilităţii firii şi că ea însăşi s-a înfăţişat dinaintea lui Dumnezeu trecând dincolo de zidul despărţitor care dăinuia, iar atunci zidul care-l despărţea pe om şi universul de Dumnezeu n-a putut rezista la dorinţa unui singur suflet; există, aşadar, un lucru mai minunat?

De fapt, Dumnezeu n-a pregătit-o în chip aparte pentru a dobândi această înţelepciune, neoferindu-i nimic în plus faţă de alţii şi n-a socotit-o mai vrednică decât alţii pentru a primi vreun ajutor mai mare, a folosit-o doar ca pe un vas al harului şi i-a oferit mijloacele de obşte dăruite tuturor pentru dobândirea virtuţilor prin care ea a reuşit această biruinţă nemaiauzită şi mai presus de fire.

Maica Domnului n-a primit decât harul de obşte al tuturor

A crede de fapt, că Dumnezeu ar fi creat virtutea printre calităţile înnăscute ale omului (habitus)[54], drept o altă lucrare a sa, ar fi un lucru împotriva raţiunii de a fi a virtuţii, care este, de fapt, un bine voluntar şi lucrarea opţiunii noastre. Căci dacă revenim la om care-şi foloseşte fiinţa prin gândire şi autonomia voinţei sale, înţelegem, de asemenea, că "bunăstarea" sa se află în folosirea corectă a gândirii şi a libertăţii voinţei sale. Dacă binele ar însemna vătămarea fiinţei, a face mai bine ar însemna micşorarea calităţilor care se află în noi şi a căror vocaţie este aceea de a creşte în duh. Ar fi atunci absurd ca, făcând binele să ajungem la distrugerea fiinţei noastre şi la limitarea libertăţii noastre printr-un plus de virtute. A admite acest lucru înseamnă să ajungi la numeroase absurdităţi, căci ar însemna fie ca nimeni să primească vreo pedeapsă pentru răutatea sa şi ca cei buni să nu-şi primească dreapta răsplătire a faptelor lor întrucât ei nu s-ar putea conduce pe ei înşişi şi n-ar fi stăpâni pe voinţa lor, fie a-L socoti pe Dumnezeu nedrept fiindcă El nu iartă, întrucât în alegerea pe care o face între cei pe care-i încununează şi cei pe care-i osândeşte la pedeapsa supremă, n-ar exista nici un motiv întemeiat. Atunci I-ar fi cu putinţă să-i facă buni pe toţi oamenii şi să le împartă în mod egal binefacerile cu

54 Habitus: dispoziţie firească, calitate înnăscută sau dobândită. Filosoful păgân Aristotel a crezut că virtutea era un "habitus". Concepţia sa falsă s-a transmis scolasticilor deformând creştinismul. Putem apropia acest text al lui Nicolae Cabasila de *Tomul aghioritic* publicat în "La lumiére du Thabor", nr. 29, Paris, 1991, care explica faptul că harul îndumnezeitor nu este un "habitus" al firii omeneşti. Întâlnirea şi unirea voinţei dumnezeieşti cu cea omenească, libere şi una şi cealaltă este de neconceput în sistemele de gândire scolastice.

mâna Sa atotputernică şi ar fi un lucru pervers dacă n-ar face acest lucru deloc.

Ce vor să spună atunci aceste cuvinte: *"Dumnezeu nu caută la faţa omului"* şi *"El voieşte ca toţi oamenii să se mântuiască"*[55]? Cum ar putea El să nu împartă acest bun cel mai de obşte dintre toate bunurile, la fel precum soarele şi lumina de care toţi au parte în chip egal şi încă din belşug? Dar aceasta nu este doar o concluzie sau o părere: este absolut clar că Dumnezeu i-a socotit pe toţi oamenii vrednici de cea mai înaltă răsplătire din dragoste faţă de oameni – şi dacă toţi sunt vrednici de lucrul cel mai de seamă, atunci se învrednicesc şi de toate celelalte în acelaşi chip. Dintre toate utopiile ce s-ar putea inventa şi dintre minunile cele mai mari care s-ar putea imagina, nu este nici una mai bună şi mai mare, nimic care să te îndrepte mai bine spre virtuţi decât viaţa Mântuitorului şi comportamentul Său câtă vreme S-a aflat în trup, moartea şi Învierea Sa, tot ceea ce decurge de aici şi de care întreaga omenire se poate folosi la fel. În consecinţă, ajutorul la care a recurs Maica Sa nu e cu nimic superior faţă de imensul ajutor pe care El îl oferă întregii comunităţi omeneşti.

Iată că prin viaţa sa, Preacurata şi-a împletit o cunună pentru ea însăşi şi cu propria sa mână: ea care n-a primit mai mult decât ceilalţi, ea i-a depăşit pe ceilalţi prin faptul că a împlinit şi a biruit acolo unde toţi au fost biruiţi, dar încă într-un chip atât de strălucit încât aceasta a fost nu numai spre slava ei, ci şi a celorlalţi oameni – de parcă toţi s-ar fi făcut părtaşi la aceasta.

Fiindcă ea n-a renegat neamul nostru acuzându-l de răutatea sa, ci ea i-a fost podoabă şi cunună, ea nu l-a împovărat arătându-i înfrângerea, ci ea l-a înfrumuseţat,

55 Gal. 2, 6 şi I Tim. 2, 4.

redându-i demnitatea. Ea care era frumoasă prin excelență, nu și-a rușinat semenii, ci le-a redat frumusețea și luând asupra sa apărarea firii umane și a păcatelor noastre, ea nu le-a mai îngreuiat responsabilitățile; după ce le-a stârnit tuturor admirația în chip minunat, ea a acoperit păcatul rușinos și l-a biruit, pentru a-i libera de orice răutate pe cei ce sunt acoperiți de ocară și învinși. De asemenea, ea a păstrat în firea sa frumusețea ce i-a fost dăruită, neatinsă de vreun păcat, nu numai pentru ea însăși, ci, pe cât a fost cu putință pentru toți oamenii.

Din toate aceste considerații s-ar putea observa numeroase demonstrații convingătoare, și mai presus de orice faptul că ea nu L-a împiedicat pe Dumnezeu să Se pogoare într-însa la plinirea vremii – căci numai astfel s-a putut dărâma zidul ce se ridicase între Dumnezeu și om.

N-ar fi fost cu putință aceasta dacă ar fi existat păcat într-însa, căci stă scris faptul că *"nelegiuirile voastre au pus despărțire, între voi și Dumnezeul vostru"*[56]. Nu mai trebuie să credem că un zid s-ar fi interpus și că prin pogorârea Sa Dumnezeu ar fi dărâmat acest zid cu puterea Sa. De fapt, mijlocul prin care El cugeta să distrugă bariera nu exista încă atunci când El S-a pogorât – înțeleg prin aceasta Sângele și Patima Sa, căci doar prin acest mijloc a fost alungat păcatul, întrucât chiar la cei ce viețuiau sub Lege și la care se aflau chipurile haosului *"fără vărsare de sânge nu se dă iertarea păcatelor"*[57].

Maica Domnului n-a avut nici un păcat personal

Cine nu știe de fapt că judecățile lui Dumnezeu o socotesc străină de orice păcat? Fiindcă acest Judecător

56 Is. 59, 2.
57 Evrei 9, 22.

Care, după cum stă scris *"nu se uită la faţa omului"*, judecând-o pe Maica noastră a tuturor (Eva) şi în acelaşi timp pe Fecioară, a osândit-o pe aceea (Eva) pentru păcatul ei de a vieţui *"în dureri şi necazuri"*[58], iar pe Fecioară a învrednicit-o de bucurii. Astfel se pare că durerea e consecinţa celor ce au păcătuit, în vreme ce acelora ce n-au nimic comun cu păcatul le este dat să se bucure. Tocmai de aceea Dumnezeu nu i-a dăruit nici unui om bucuria înaintea Fecioarei, fiindcă El îi socotea pe toţi dependenţi de vechea şi nefericita Cădere.

Acest lucru transpare şi mai mult dacă luăm în consideraţie felul în care Fecioara a fost pregătită pentru taină[59]. În timp ce ea întreba despre acest chip uimitor de naştere şi de ceea ce avea să i se întâmple, spre a-I da născare lui Dumnezeu, Sf. Arhanghel Gavriil îi vestea despre Duhul şi despre puterea Celui Prea Înalt şi despre tot ceea ce avea să urmeze. Nu s-a pus problema în această Bunăvestire nici de anularea pedepsei, nici de iertarea păcatelor. Şi totuşi, mai înainte a fost necesară o astfel de pregătire, fiindcă dacă Isaia trimis drept vestitor al unei taine nerevelate încă, a avut nevoie de a fi curăţit şi încă prin foc[60] - de care ea nu a avut nevoie, ea care trebuia să slujească la împlinirea tainei oferindu-şi nu numai limba, ci şi sufletul şi trupul său, şi chiar pe ea însăşi în întregime, nu arată aceasta limpede că ea n-avea nevoie de a fi liberată de aceste rele ce trebuie curăţite, fiindcă ea nu le avea defel?[61*] Desigur, unii dintre Sfinţii noştri Părinţi vorbesc de faptul că Fecioara ar fi fost curăţită mai înainte de către Duhul; dar trebuie să înţelegem că ei

58 Facerea 3, 16.

59 Vezi Luca 1, 26-39.

60 Vezi Isaia 6, 6-8.

61 * Este cu adevărat neobişnuită situaţia ca cineva să ajungă la astfel de neprihănire.

au socotit curățirea drept un surplus de haruri – în același chip în care ei afirmă faptul că îngerii sunt curățiți în acest chip, într-înșii neexistând vreun rău.

Tocmai în acest sens Mântuitorul mărturisește despre mama sa într-o discuție publică după inefabila naștere, prin aceste cuvinte: *"Mama mea și frații Mei sunt aceștia care ascultă cuvântul lui Dumnezeu și-l îndeplinesc"*[62]. El a spus aceasta nu atât spre a-i cinsti pe aceștia mai mult decât pe Maica Sa, ci pentru că Îi plăcea să-i numească mama Sa și frații Săi pentru faptul că împlineau Legea lui Dumnezeu. Faptul că i-a cinstit nu doar numindu-i *"frați"*, ci mai ales *"mamă"* ne arată faptul că **ea a trecut dincolo de orice culme a sfințeniei.**

Căci dacă El a recunoscut în cei pe care i-a cinstit, prin acest nume păzitori străşnici ai Legii Sale, nu se vedea limpede că în cea în care El a binevoit să se întrupeze, n-a aflat nimic care să se depărteze vreodată în vreo oarecare măsură, nici de vorba și nici de poruncile Sale, **aflând într-însa o dreptate superioară dreptății omenești,** tot astfel precum adevărul în sine se află în relația cu numele său, sau precum realitățile în raport cu denumirile lor? Căci precum n-ar fi fost cu putință ca ea să-L zămislească într-un chip superior celui în care a făcut-o, nici de a fi mamă mai bună decât se putea a fi, ci ea a atins culmea autenticității, în același timp n-ar fi fost cu putință să ajungă la un grad mai înalt de sfințenie decât al Celui pentru care ea a viețuit de la început până la sfârșit.

Este deci evident că Fecioara a fost curățită de orice păcat – și de altfel ea a intrat în locul cel mai sfânt, cel în care arhiereul nu poate intra decât după ce s-a

62 Luca 8, 21. Acest citat se află în pericopa evanghelică ce se citește cu ocazia praznicelor închinate Maicii Domnului.

curățit pe sine de tot păcatul, pentru ca în acest chip să poată să ceară iertarea păcatelor poporului. Ea a arătat astfel că ea nu avea de curățit nici un păcat pentru care ar fi avut nevoie de jertfe mijlocitoare şi de curățiri. Dar ea nu numai că a intrat în chip minunat în Sfânta Sfintelor, ci a şi viețuit acolo din fragedă copilărie până la vârsta adolescenței, fără să fi avut nevoie de jertfe şi ceea ce este mai minunat este faptul că acest lucru nu li s-a părut oamenilor din acea vreme o ciudățenie la adresa sfintelor locaşuri: faptul că marele Arhiereu nu îndrăzneşte să treacă pragul sfințit decât cu teamă şi cutremur, fără a scăpa din vedere stropirea cu sângele curățitor şi doar o dată pe an, şi faptul că Fecioara, folosindu-se ca de un cămin de acest loc inaccesibil, s-a hrănit aici, a dormit aici, petrecându-şi aici întreaga sa viață. Ea participa la realitățile umane, deşi o făcea însă într-un chip superior de vreme ce pentru masa ei, ea n-avea nevoie de mâini omeneşti, ci un înger era cel ce o hrănea.

Şi aşa cum se poate închipui, era lucru limpede – nu numai pentru cei ce contemplă cele nevăzute, dar chiar şi pentru ochii oamenilor – faptul că ea era cu totul neprihănită şi prea curată pentru a avea nevoie de curățirile Legii, întrucât virtuțile sale erau strălucitoare şi prea mari spre a putea rămâne tăinuite. Şi deşi nici vârsta ei, nici originea ei, nici felul ei de viață nu îndrituiau virtuțile sale şi mai ales față de oamenii încă orbi şi cufundați în întuneric, întrucât Soarele Dreptății nu se înălțase încă – totuşi nimic n-a putut împiedica strălucirea acestei lumini, fiindcă frumusețea sufletului ei trecea dincolo de orice obstacole şi le oferea până şi orbilor puterea de a percepe razele acestei lumini care ajungea la ei. Bineînțeles! Fiindcă nimic n-ar fi putut ascunde

măreția acestei înțelepciuni care, după spusa proorocului *"acoperă cerurile"*[63]. Această înțelepciune care biruie orice răutate omenească până într-atât încât s-o șteargă cu ușurință dintr-un singur gest, ce fel de negură de aici, de jos ar putea-o acoperi?

De aceea, oamenii care au recunoscut într-însa lăcașul celor mai mărețe fapte – al unor fapte suprafirești nemaiîntâlnite la nici un alt om – au preamărit-o prin tot ceea ce aveau mai de preț, oferindu-i locul cel mai sfânt spre a vieții într-însul. Iar acest loc pe care-l dăruiseră lui Dumnezeu, Singurul care-I aparținea doar Lui și numai Lui, fu dăruit Fecioarei spre sălășluire fiindcă aceștia socotiseră că era un lucru bineplăcut de a închina altarul lui Dumnezeu vieții Preacuratei, ca prin acest loc să fie adorat Dumnezeu și slăvită Fecioara. Așadar, locul care o adăpostea pe Sfânta Fecioară era și templul lui Dumnezeu.

Templul lui Dumnezeu

Dar Dumnezeu Care o cunoștea mult mai bine, fiindcă El îi citea până în adâncul inimii și știa de ce fel de daruri era ea vrednică – pe care numai El i le putea oferi – o împodobi cu cele ce nu i se potriveau decât numai ei singure. Însoțind-o înafara acestor locuri sfinte unde nu este îngăduit a intra, El a condus-o într-un alt cort, făcut nu din nori groși și nici din aripi de îngeri sau de arhangheli, nici din nimic din ceea ce este creat spre a sluji, ci Se făcu El Însuși cortul Prea Sfintei *"Cel ce locuiește întru lumină neapropiată"*[64]. *"Puterea Celui Preaînalt, Domnul Însuși o va umbri"*[65], așa precum El Însuși a vestit-o prin Sfântul

63 Avacum 3, 3.
64 I Tim. 6, 16.
65 Luca 1, 35.

Arhanghel Gavriil. Fiindcă Dumnezeu se socotea doar pe Sine vrednic de a fi cortul celei ce avea să devină cortul sfânt al lui Dumnezeu.

Faptul că ea a vieţuit în aceste locuri oprite este un lucru care o slăveşte atât pe ea, cât şi aceste locuri înseşi. Tocmai de aceea vechiul Paşte este cinstit prin ofranda jertfei de bună voie, botezul lui Ioan prin botezul Duhului şi celelalte persoane ale Legii prin realităţi adevărate. Însă dacă celelalte persoane ne revocă alte realităţi, doar Prea Sfânta Fecioară însăşi este cea care ne revocă Sfânta Sfintelor. Doar intrarea marelui arhiereu o dată pe an şi după curăţirea de păcate, preînchipuie inefabila naştere şi intrarea Celui Unuia fără de păcat, Cel care printr-un act unic şi sfânt a şters tot păcatul şi a dobândit o veşnică răscumpărare[66].

Ceea ce îi era interzis oricărui om, cu excepţia celei mai sfinte dintre toţi, reprezenta indiciul că Fecioara Preacurată n-a primit niciodată în sufletul ei ceea ce nu era cu totul sfânt. Dar dacă acest templu era atât de venerabil şi sfânt se datorează faptului că el a putut-o adăposti pe Fecioara într-însul căci nimic dintr-însul nu putea provoca un asemenea respect. Nimic nu putea fi atât de sfânt prin sine însuşi, încât să nu poată fi atins de majoritatea oamenilor. De pildă, le era îngăduit tuturor să adune mana, s-o aducă acasă şi s-o mănânce, iar toiagul nu era cu nimic mai sfânt decât preoţii care îl purtau şi pentru care el a înfrunzit; Legea era mai respectabilă decât tablele, şi totuşi mâinile tuturor puteau s-o poarte pe filactere. Ce putea face din acest loc ceva cu totul aparte, dacă socotim persoanele care intrau în Sf. Sfintelor şi ne gândim că tocmai acestea au trimis-o acolo pe Fecioară, care singură a putut intra în locul interzis tuturor oamenilor.

66 Vezi Evrei 9, 12-13.

Şi de îndată ce ea a intrat acolo, ea a înlăturat interdicţia pusă de la început, ceea ce înseamnă pe de-o parte faptul că locul era respectat şi păstrat doar pentru ea singură şi în care nimeni altul nu putea intra, iar pe de altă parte faptul că ea se ridica deasupra tuturor oamenilor, neîngăduind astfel nici măcar amintirea neputinţelor omeneşti. Acest loc inaccesibil celorlalţi nu avea, ca să spunem aşa, nimic comun cu oamenii şi cu lumea; prin aceste pilde vom recunoaşte din lucrările cele mărunte măreţia celor mai înalte.

Căci în acest chip în care trupul îşi păstrează formele în umbrele reflectate înafară, tot astfel faptul că Fecioara s-a retras din cele lumeşti, păstrându-şi voinţa neatinsă de vreo răutate, acest lucru s-a proiectat ca un simbol pur, neprihănit în Sfânta Sfintelor. De aici apare şi raţiunea firii, dar şi ordinea realităţii. Dar era necesar pentru cei mulţi ca o fiinţă umană, prin ea însăşi, prin osteneala şi dinamismul intelectului ei, să ajungă mai tare decât păcatul, fără să fi fost încă Maica Celui Ce este fără de păcat, nici înainte de a fi devenit rudenie cu El, fiindcă trebuia ca mai întâi această fire umană să fi dovedit ceea ce este ea, cu scopul de a-I oferi Creatorului ei cinstea ce i se datorează, dimpreună cu slava, fiindcă nici la strămoşii neamului nostru, nici la cei născuţi din Adam, căzuţi şi pervertiţi prin păcat, nu li s-a îngăduit să vadă Omul, iar Cel de-al doilea Adam, întru care exista şi Dumnezeu prin fire, nu ne-a îngăduit să-I vedem cea de-a doua fire a Sa, care ne aparţine, starea pură, întrucât neavând nici o legătură cu păcatul aşa precum îi place omului în această viaţă, n-a trebuit să discearnă între bine şi rău, şi neputând deveni rău, n-a avut de ce să tindă spre bine[67]: nu putea,

67 Vezi Isaia 7, 15-16: *"Că înainte ca fiul acesta să ştie să dea la o parte răul, el alese binele"*. Copilul de care vorbeşte aici proorocul este Dumnezeu-Omul.

de fapt, să păcătuiască. De aceea trebuia să apară cineva care, deşi putea săvârşi păcatul, n-avea nici un păcat, cineva care să fi arătat astfel în această viaţă cum arată omul aşa cum l-a plăsmuit şi l-a dorit Dumnezeu. Altfel spus, lucrarea mâinilor Sale n-ar fi avut nici un interes pentru Creator dacă, chiar şi în cea mai frumoasă dintre lucrările sale, firea n-ar fi recuperat în vreunul dintre oameni din viaţa acestora aspectul pe care-L plănuise Creatorul pentru om. Şi apoi cum a fost cu putinţă ca Legea lui Dumnezeu să nu fi fost respectată pe deplin şi ca Cel Înţelept să fi dat legile în zadar – întrucât nimeni nu-I urma toate poruncile pe care nimeni nu le respecta, ca El să fi vorbit fără ca cineva să-L asculte, şi totuşi cea care cunoscuse împlinirea întru totul să nu-L fi cunoscut şi în această privinţă?

Iată ce era, aşadar, de trebuinţă mai presus de orice: o fiinţă umană lipsită de orice răutate, un lucrător plin de osârdie al poruncilor dumnezeieşti; cine putea fi această fiinţă, dacă nu cea mai bună dintre toate? Aceasta a fost, după judecăţile lui Dumnezeu, Fecioara Maria, pe care El şi-a ales-o pentru Sine, ca pe un altar pe care El şi l-a păstrat din întregul univers. Era de trebuinţă ca o fiinţă umană, precum cea aleasă să-şi fi arătat firea în toată curăţia sa, toţi ceilalţi oameni lăsând biruinţa în mâinile Fecioarei. Şi întrucât Dumnezeu ne-a dăruit puterea de a ne împotrivi păcatului – aşa precum am spus mai înainte – prin post şi priveghere, El a voit să ne dăruiască nouă biruinţa arătându-ne puternic întăriţi în săvârşirea binelui. Pe amândouă le-a dobândit Fecioara pentru firea noastră, atât prin faptele săvârşite prin ea însăşi, cât şi prin faptul că a devenit mamă.

De fapt, printr-însa omul a demonstrat în practică şi din belşug puterea care se afla într-însul spre a birui

păcatul evitând orice răutate de la început până la sfârşit prin trezvia asupra cugetelor tăria voinţei şi măreţia înţelepciunii. Întru Acela pe care ea L-a născut în chip suprafiresc omul şi-a dobândit cununa biruinţei: fără de păcat el avea să biruiască fără luptă; încununat de la bun început el a apărut dinaintea vrăjmaşilor drept un luptător deja biruitor. Căci el nu primise o voinţă capabilă de a păcătui spre a păşi prin privegheri neatinse de orice fel de păcat, ci a primit-o intactă, incapabilă de a săvârşi păcatul în acelaşi chip în care vieţuind dincolo de mormânt el a primit un trup nestricăcios. În acest chip după rânduiala firii, rânduiala harului a ajuns până la noi, dar tocmai prin această rânduială s-a ajuns la nepăcătuire prin ostenelile Fecioarei, aşa încât neamul nostru a dobândit binele permanent în chip desăvârşit.

Apariţia Dumnezeu-Omului

Aşadar, Mama este cea care i-a dăruit firii cea dintâi curăţie prin lucrarea ei; dar Pruncul este Cel ce a dăruit-o pe cea de-a doua şi cea mai bună. Şi ceea ce i-ar fi bineplăcut unei preafericite mame i s-a întâmplat Fecioarei prin Fiul ei: ea a fost biruită de virtutea Pruncului ei, a putut realiza prin El cele mai măreţe înfăptuiri, dobândind astfel pentru sine o slavă mai mare decât prin ea însăşi. În acest chip şi în această lume, precum odinioară în rai, omul s-a arătat a fi curat şi neprihănit aşa precum fusese el creat la început, aşa cum trebuia să vieţuiască şi să revină după ce va fi luptat să-şi redobândească demnitatea şi noblеţea firii. Şi întrucât a trebuit ca firea omenească să ajungă la întâlnirea cu cea dumnezeiască şi să se unească strâns cu aceasta spre a da naştere unui ipostas unic dintre cele două firi trebuia

ca fiecare dintre ele să fi apărut mai întâi neamestecată. Şi a apărut Dumnezeu aşa cum I-a bineplăcut Lui, iar Fecioara a închipuit omul în stare pură; devenit astfel şi unul şi celălalt, Iisus îşi făcu apariţia în lume, deosebit de cele două firi apărute mai înainte, la care Se făcu părtaş. Şi în acelaşi chip în care Dumnezeu ipostasiase intelectul şi apoi crease sensibilitatea, în fine El creă ceea ce este compus din cele două; omul precum Dumnezeul-Om a apărut din Dumnezeu care a fost la început şi omul care urmează să apară la sfârşitul veacurilor în aceste vremuri de pe urmă. Mi se pare că dacă Dumnezeu n-ar fi voit de mai înainte să participe la firea umană, ci doar la sfârşitul veacurilor, atunci ea n-ar mai fi existat cu adevărat, ci doar atunci ar fi apărut pentru prima oară.

Aşa încât Preacurata nu l-ar fi modelat deloc pe om ci l-ar fi lăsat în starea sa de cădere; ea nu ne-ar fi redat deloc propria noastră fire ci ar fi păstrat-o; ea nu ne-ar fi modelat deloc, ci atunci după cum fusesem deja modelaţi ea ne venea în ajutor şi-şi oferea colaborarea (syneirgasato) cu Creatorul pentru a modela chipul. Căci ea s-a oferit pe sine aşa cum era, iar Acela a adăugat ceea ce ea nu era încă, iar El n-ar fi putut adăuga dacă n-ar fi aflat mai întâi ceea ce trebuia să fie completat. Dintre toate celelalte vieţuitoare doar Eva i-a fost spre ajutor lui Adam; dintre toate celelalte fiinţe doar Fecioara a venit în ajutorul lui Dumnezeu pentru manifestarea binelui în lume. Meşterul cel mai bun face tot ce-i stă în putinţă, dar El îşi demonstrează plenitudinea artei sale atunci când află unealta cea mai bună; Dumnezeu n-a aflat doar o unealtă care-I convenea de minune, ci şi colaboratorul cel mai capabil: Preacurata, şi atunci S-a relevat şi El pe

Sine. Până atunci El rămăsese ca să spunem aşa ascuns, tăinuit, căci nimeni nu se arătase încă; dar de îndată ce a apărut Fecioara, El Se făcu văzut cu chip desăvârşit. La fel precum dintre toate elementele doar prin aer noi putem vedea limpede soarele, căci El nu adaugă nimic de la sine dinaintea ochilor noştri, în acelaşi chip ea, care nu avea nimic altceva decât curăţia sa, prin aceasta s-a înrudit cu Lumina Cea dintâi.

Veniţi s-o prăznuim pe Maica Domnului

Plini de bucurie să prăznuim deci în chip strălucit această zi la care am ajuns, această zi în care începe zămislirea Fecioarei – sau mai degrabă a întregului univers, această unică şi primă zi care dă la iveală omul cel adevărat din care mai apoi firea cea adevărată se împrumută tuturor oamenilor. Astăzi *"pământul şi-a dat rodul său"*[68], fiindcă până la ea el nu rodise decât spini şi pălămidă, roada păcatului. Astăzi cerul ştie că El n-a fost zidit în zadar, fiindcă ştie pentru ce a fost făcut, iar soarele ştie că a primit lumina pentru a se putea vedea. Acum întreaga creaţie se cunoaşte mai bine fiindcă străluceşte podoaba comună întregului univers. Astăzi *"toţi îngerii lui Dumnezeu s-au unit în cor şi-I cântă Stăpânului cu glas mare"*, căci El a împodobit cerurile cu bolta stelelor, fiindcă cea care se naşte e mai înaltă şi mai strălucitoare decât orice stea şi mai de folos decât lumea toată[69]. Acum firea oarbă a oamenilor primeşte văzul spre a percepe veacul acesta. Aşa cum avea s-o facă mai târziu cu orbul cel din naştere, Dumnezeu a întâlnit de fapt firea umană rătăcind pe dibuite, i-a dăruit evlavia şi i-a dăruit în chip

68 Ps. 66, 7.

69 Tot acest pasaj face aluzie la Iov 38, 7.

miraculos această vedere – iar omul vede *"ceea ce mulți prooroci și regi au voit să vadă dar n-au văzut"*[70]. Căci, tot astfel precum în trup sunt multe mădulare, dar nici un altul dintre ele decât ochiul n-are aptitudinea de a vedea soarele, la fel și dintre toți oamenii care au existat, **doar Fecioara s-a învrednicit să primească lumina curată și printr-însa toți oamenii.**

De aceea fără încetare cele două creații o laudă, toată limba cântă într-un singur glas faptele sale, iar toți oamenii, toate cetele îngerești se fac făuritorii imnelor neîncetate către Maica Domnului. Să-i cântăm și noi faptele sale mărețe și să ne unim într-un cuvânt comun pentru a-i oferi tot ceea ce ne-ar fi de folos! Dar îți este bineplăcut, o, tu cea preavrednică de imnele noastre, ție și iubirii tale de oameni de a-ți măsura harul nu după măsura noastră, ci după cea a măreției tale: și în același chip în care tu ai fost aleasă din neamul nostru și oferită lui Dumnezeu pentru a-i îmbogăți pe ceilalți oameni, la fel prin aceste cuvinte pe care ți le închinăm sfințește vistieria cuvintelor, inima noastră și fă din sufletul nostru un loc curat de tot păcatul cu harul și cu iubirea de oameni a unicului tău Fiu, Domnul Dumnezeul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, Căruia I se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea, dimpreună cu Părintele Său Cel fără de început și cu Prea Sfântul Duh Cel de viață făcător, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

70 Luca 10, 24.

Omilie cu privire la Bunavestire a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu şi pururea Fecioarei Maria

Dacă ar fi trebuit ca vreodată omul să se bucure, să dănţuiască şi să cânte de bucurie, dacă ar fi avut o clipă pe care s-o prăznuiască cu măreţie şi strălucire, dacă trebuie ca pentru aceasta să cerem înălţimea duhului, frumuseţea discursului şi avântul cuvintelor, eu nu cunosc o altă zi decât aceea în care un înger a pogorât din cer aducând bunele vestiri pe pământ. Acum cerul este în sărbătoare, acum pământul este plin de lumină, acum creaţia întreagă se bucură, iar Cel Ce ţine cerurile în mâna Sa nu lipseşte de la praznic – căci ceea ce se întâmplă astăzi e o sărbătoare universală. Toţi se unesc într-un chip unic într-o bucurie comună, în aceeaşi bucurie care vine peste toţi: pentru Creator, pentru creaturile Sale, cât şi Maica Însăşi a Creatorului, cea care a făcut din El un părtaş la firea noastră, la adunările noastre şi la sărbătorile noastre.

Pricina bucuriei tuturor

Desigur, El ne fusese binefăcător încă de la început, El lucrase astfel pentru noi, fără să fi avut nici o nevoie de cineva, ştiind doar să ofere, să săvârşească binele şi nimic altceva. El o face mereu şi azi, dar El trece acum de cealaltă parte, a celor care primesc. Dăruind din Sine

Însuşi prin creaţie şi primind de la ea, din dragostea Sa faţă de om El nu se bucură atât de ceea ce El a dăruit cu risipă, cât de puţinul primit de la îndatoraţii săi; nu doar de ceea ce El a pus în umilii Săi slujitori, cât de darurile săracilor; şi aceasta deoarece El a ales cu dreptate de a se goli pe Sine (kenosis), şi a lua asupra Sa sărăcia noastră pentru ca darul nostru să devină pentru El podoabă şi împărăţie.

Iar pentru creaţie a fost pricină de şi mai mare bucurie atât pentru creaţia văzută cât şi pentru cea pe care noi nu o putem vedea – aceea de a-L şti pe Creatorul Său în ea însăşi, pe Stăpânul a toate printre robii Săi? Nu atât pentru a-Şi depune coroana împărăţiei, cât pentru a-Şi asuma chipul de rob, nu pentru a Se lepăda de bogăţia Sa, ci pentru a oferi săracilor, nu atât pentru a Se pogorî de la înălţimea tronului slavei Sale, cât pentru a-i înălţa pe cei smeriţi, pe cei umili.

Iar cea care s-a făcut pricina a toate pentru toţi se bucură, de asemenea, de a fi luat parte la binele comun, fiind în acelaşi timp element constitutiv al creaţiei, dar şi pentru că înainte de toţi şi mai mult decât toţi ea s-a făcut pe sine pricină a venirii Sale pentru toţi. Dar cea de-a cincea pricină şi cea mai mare, pentru care se bucură Fecioara este aceea că nu numai Dumnezeu S-a născut Om printr-însa, ci ea însăşi prin ceea ce a înţeles şi a ştiut a înfăptuit pentru oameni Învierea.

Maica Domnului, împreună lucrătoare cu Dumnezeu la opera mântuirii

Căci nu s-a întâmplat cu Fecioara, aşa cum a fost cu pământul în timpul creării omului: acela şi-a adus

contribuția, dar n-a lucrat, neoferindu-I Creatorului decât numai materia sa, mulțumindu-se cu "a fi" fără "a acționa"; dar Fecioara s-a oferit pe ea însăşi şi a fost lucrătoarea a ceea ce L-a atras pe Creator spre pământ şi I-a pus în mişcare mâna Sa creatoare. Prin ce anume? Prin viața sa cu totul neprihănită, prin lepădarea oricărui păcat, lucrarea a toată virtutea, prin sufletul ei mai curat ca lumina, prin trupul ei întru totul înduhovnicit, mai luminos decât soarele, mai curat decât cerurile, mai sfânt decât tronul heruvimilor; un zbor al duhului care nu se teme de nici o înălțime, întrecând chiar şi aripile îngerilor; o dragoste de Dumnezeu nimicind orice pornire necugetată a sufletului; o unire cu Dumnezeu şi o apropiere cu Dumnezeu ce exclude orice cugetare.

După ce şi-a împodobit sufletul şi trupul cu atâta frumusețe, ea a atras asupră-şi privirea lui Dumnezeu şi a revelat frumusețea firii noastre comune prin propria ei frumusețe; ea a ajuns astfel la nepătimire, iar Cel pe care omul l-a respins prin păcat S-a făcut om prin Fecioară.

Iar acest *"zid al vrajbei"*[71], şi această barieră nu aveau importanță pentru ea: din partea ei tot ceea ce îl despărțea pe Dumnezeu de neamul omenesc fusese înlăturat, după ce s-a împăcat ea însăşi cu El înainte chiar de împăcarea generală sau mai degrabă ea n-a avut nevoie niciodată de împăcare, deoarece încă de la început ea s-a aflat ca fiind cea mai de seamă dintre prietenii lui Dumnezeu. Toate acestea se înfăptuiseră pentru ceilalți. Înainte chiar de Pogorârea Sfântului Duh ea a fost pentru noi ca o mijlocitoare dinaintea lui Dumnezeu, aşa cum ne spune marele Pavel[72], ridicându-şi nu numai mâinile

71 Efes. 2, 14-15.

72 Cf. Rom. 8, 34 şi Evrei 7, 25 şi 8, 1. Paracletul – mijlocitorul, apărătorul şi mângâietorul este Hristos care făgăduieşte să trimită "un alt Paraclet": Duhul Sfânt (Ioan 14, 16).

spre El, ci oferindu-şi viaţa ca pe o rugăciune. Iar virtuţile uneia singure au fost suficiente pentru a potoli păcatul tuturor oamenilor de-a lungul tuturor veacurilor: în acelaşi chip în care aceea care l-a salvat pe om de la potopul universal n-a fost distrusă de catastrofă şi a salvat pe începătorii neamului omenesc, la fel s-a întâmplat şi cu Fecioara. Ca şi cum nici un om n-ar fi păcătuit vreodată şi de parcă toţi ar fi rămas credincioşi celor cuvenite ea n-a resimţit nici măcar, ca s-o spunem aşa, răul răspândit pe întreg pământul; dar acest potop al răutăţii care acoperise pământul închisese cerul şi deschisese iadul, semănase vrăjmăşie între Dumnezeu şi oameni, alungase binele de pe pământ şi introdusese răul; acest potop n-a avut nici o putere asupra Fecioarei: deşi domnea în tot universul şi cufunda totul în întuneric, agitaţie şi distrugere, acesta a fost biruit printr-un singur intelect şi un singur suflet -, iar El Se cuceri nu numai pentru ea, ci prin ea şi pentru tot neamul omenesc.

Înainte de a fi ajuns la ziua aceasta în care Dumnezeu trebuia să coboare pe pământ, pogorând cerurile, iată deci chipul în care ea şi-a adus contribuţia la mântuirea de obşte. Încă de la naşterea ei, ea şi-a zidit locul unde avea să vină şi să Se sălăşluiască Cel ce îl poate mântui pe om, făcându-l sălaş lui Dumnezeu aşa cum I se cuvenea Lui. Astfel, Împăratul nu şi-a disprețuit Palatul. Totuşi, ea nu a oferit doar un sălaş împărătesc demn de măreţia Sa, ci ea însăşi i-a ţesut mantie de purpură şi cingătoarea şi frumuseţea cum spune proorocul David şi puterea şi măreţia[73]. O astfel de cetate care, întrecându-le pe toate celelalte prin măreţia şi frumuseţea ei, prin înţelepciune,

73 Ps. 92: *"Domnul a împărăţit întru podoabă s-a îmbrăcat: îmbrăcatu-s-a Domnul întru putere şi s-a încins"*.

bogăție şi putere nu oferă împăratului doar primire şi ospitalitate, ci îi dăruieşte şi rangul de principe, tăria, cinstea şi puterea înfățişându-le astfel vrăjmaşilor şi o înfrângere sigură, cetățenilor Săi mântuirea şi tot felul de bunătăți cu îmbelşugare.

De aceasta s-a bucurat neamul omenesc înainte chiar de a fi sosit momentul mântuirii. Apoi, când sosi clipa în care apăru Cel ce aducea bunele vestiri, ea crezu, se încredință şi primi slujirea. Căci de acestea era nevoie şi erau de trebuință în orice caz pentru mântuirea noastră. Dacă ea n-ar fi putut, de fapt, accepta, Preacurata n-ar fi putut vedea bunăvoința lui Dumnezeu față de om, căci El n-ar fi putut să Se pogoare dacă n-ar fi avut pe cineva care să-L primească, pe cineva care să slujească iconomia mântuirii – iar voința lui Dumnezeu față de noi nu s-ar fi înfăptuit dacă Fecioara n-ar fi crezut şi nu s-ar fi învoit. Iar dovada ne-o oferă Sf. Arhanghel Gavriil care s-a bucurat atunci când adresându-i-se şi numind-o *"cea plină de har"*, i-a explicat întreaga taină. Dar Dumnezeu nu S-a pogorât fără ca Fecioara să fi cerut a afla în ce chip avea să nască. De îndată ce îngerul i-a binevestit, de îndată ce a primit cererea, întreaga lucrare s-a realizat de îndată: Dumnezeu Se făcu om, iar Fecioara deveni Maica Creatorului ei.

Taina Buneivestiri

Dar pe Adam, Dumnezeu nu l-a avertizat şi nici n-a încercat să-l convingă de a-şi asuma responsabilitatea sa, cel din care Eva fusese alcătuită, ci El l-a izgonit din Rai pentru neascultarea poruncii. El a anunțat însă de mai înainte pe Fecioară şi a aşteptat acordul său spre a

trece la fapte. În timpul creării lui Adam El s-a adresat unicului Său Fiu: *"să facem om"* a spus El[74]; dar când a trebuit, cum spune marele Pavel *"să-L aducă în lume pe Cel Întâi născut"*[75], pe acest Sfetnic minunat[76] şi să-l creeze pe cel de-al doilea Adam, El a ales-o pe Fecioara spre a face parte din planul Său, din acest mare sfat al Său, cum spune Isaia[77]. Dumnezeu a propus, iar Fecioara a hotărât. Astfel, întruparea Cuvântului a fost lucrarea nu numai a Tatălui, a Puterii Sale şi a Duhului[78] - Unul "binevoind" (endokountos), Celălalt sălăşluindu-Se, iar Cel de-al Treilea umbrind-o – dar şi voinţa şi credinţa Fecioarei. Fiindcă n-ar fi fost cu putinţă ca cele Trei Persoane să înfăptuiască acest plan, această lucrare fără consimţământul şi credinţa Preacuratei.

Doar după ce i s-a binevestit şi a fost îndemnată la această lucrare, Dumnezeu Şi-a făcut-o Maică. Fiindcă doar dintr-o mamă conştientă de jertfa ei şi plină de încuviinţare dorea El să Se întrupeze; în acelaşi chip în care El devenea de bună voie obiectul zămislirii, tot în acelaşi chip El voia ca şi Maica Sa să şi nască. Dar mai ales, El voia ca Ea să nu ia parte doar la iconomia mântuirii ca la un oarecare act de binefacere faţă de aproapele, ci ca să se ofere pe sine la aceasta, ca ea să devină împreună lucrătoare la planul lui Dumnezeu pentru neamul nostru, ca ea să participe şi să se împărtăşească de slava pregătită ei. Apoi, în acelaşi chip în care Mântuitorul Însuşi era Om şi Fiu al Omului şi nu numai prin întrupare, ci şi pentru că avea suflet şi intelect, voinţă şi tot ceea ce era omenesc,

74 Fac. 1, 26.
75 Evrei 1, 6.
76 Is. 9, 5.
77 *Ibidem.*
78 Adică Tatăl, Fiul şi Duhul.

la fel trebuia ca El să aibă o Maică desăvârşită care să ia parte la naşterea Sa nu numai cu trupul, dar şi cu intelectul şi voinţa sa şi prin tot ceea ce ea avea – astfel Fecioara deveni Mamă cu trup şi suflet şi dădu naştere unui Om adevărat printr-o zămislire de negrăit.

De aceea, ea mai întâi ia cunoştinţă de cele ce aveau să fie, apoi crede şi se roagă pentru împlinirea tainei înainte de a-şi asuma marea responsabilitate a actului ei. De altfel, Dumnezeu voia să ne arate virtuţile Fecioarei şi să ne descopere marea ei credinţă în El, arătându-ne atât noblețea, cât şi măreţia sufletului ei atunci când a primit minunata vestire în care a crezut că Dumnezeu va veni să împlinească El Însuşi planul Său cu privire la neamul nostru, şi că ea însăşi îşi va aduce contribuţia la această lucrare, fiind demnă de a sluji tainei mântuirii neamului omenesc. Faptul că ea a fost informată de aceste măreţe planuri ni se descoperă prin aceea că ea nu avea o dorinţă mai mare ca aceea de a sluji lui Dumnezeu; şi că Dumnezeu a vrut să i se reveleze virtuţile ei prin faptul că ea a fost desemnată spre a ne dovedi bunătatea şi dragostea lui Dumnezeu faţă de om – şi tocmai din această pricină cred eu că ea n-a fost direct îndemnată de Dumnezeu Însuşi pentru ca ea să-şi dovedească credinţa în Dumnezeu pentru Care ea trăia şi pentru a nu pune totul doar pe seama puterii Celui ce avea s-o îndemne şi s-o cheme la această taină. Fiindcă în acelaşi chip în care credincioşii care n-au văzut sunt mai fericiţi decât cei ce au văzut, la fel şi cei ce prin credinţă S-au închinat slujirii lui Dumnezeu sunt mai înţelepţi decât cei pe care însuşi Dumnezeu i-a convins. Faptul că taina i s-a potrivit sufletului ei fără vreun refuz din partea ei, fără ca modalităţile de înfăptuire să fi dezvăluit vreo neputinţă

omenească, faptul că ea n-a ezitat nici o clipă în ceea ce priveşte chipul de împlinire al tainei şi nici n-a discutat asupra posibilităţilor ei de a fi atât de curată, fără să fi avut nevoie de a i se fi adus la cunoştinţă taina, cred că toate acestea sunt mai presus de fire.

Răspunsul Maicii Domnului

Dacă ar fi fost ea un heruvim sau un serafim, sau ceva şi mai pur decât aceştia, cum ar fi putut ea suporta o astfel de vestire şi întâmpinare din partea arhanghelului? Cum şi-ar fi putut ea imagina minunea tuturor acestor vestiri? Cum ar fi putut ea afla atâta forţă într-însa spre a se face părtaşă la împlinirea unei lucrări atât de măreţe? Nimeni n-a fost mai mare ca Ioan – după judecăţile Mântuitorului Însuşi[79] - şi totuşi Ioan nu s-a socotit vrednic să se atingă de încălţările Celui Ce deja Se smerise, chip de rob luând. Dar Preacurata a îndrăznit să-L poarte în fiinţa sa neprihănită pe Cuvântul Însuşi, pe acest Ipostas al lui Dumnezeu, înainte chiar ca El să Se fi smerit. *"Cine sunt eu, Doamne Dumnezeul meu şi ce este casa mea, de m-ai mărit aşa?"*[80]. Se pot auzi astfel de vorbe în gura drepţilor chemaţi la împlinirea lucrărilor pe care numai astfel de oameni le-au putut împlini. Dar Preacurata Fecioară a fost invitată la împlinirea unor lucrări neobişnuite şi suprafireşti, care depăşeau orice putere: era vorba de a urca pământul până la ceruri, de a transforma universul prin intermediul ei înşişi. Şi totuşi, duhul ei n-a fost deloc tulburat, cu atât mai mult cu cât ea nu s-a nesocotit nedemnă pentru împlinirea acestei lucrări. Aceasta s-a

79 Matei 11, 11.
80 I Regi (sau I Samuel) 18, 18; 2 Regi (2 Samuel) 17, 18.

întâmplat de parcă cineva ar fi anunțat prezența luminii în ochii săi fără a fi deranjată sau de parcă cineva ar fi socotit lucru normal ca soarele rotindu-se de sus deasupra pământului să creeze ziua: aflând că ea avea să-L poarte în pântecele ei şi să-L nască pe Dumnezeu, pe care nici un alt loc nu s-ar fi cuvenit să-l primească, Fecioara n-a socotit aceasta a fi lucru ciudat. Ea nu lasă să treacă aceste cuvinte fără a se face dovada adevărului lor, nu primeşte nici uşurătatea şi nici nu se lasă copleşită de abundența laudelor, ci, bucurându-se, ea examinează întâmpinarea, salutul arhanghelului, ia cunoştință de chipul zămislirii şi caută să înțeleagă toate aceste lucruri. Ea nu caută să afle dacă e capabilă sau e în măsură să se facă vas de slujire unei atât de mărețe înfăptuiri şi nici dacă ea şi-a curățit trupul şi sufletul suficient. Ea nu se stânjeneşte de ceea ce avea să i se întâmple firii şi trece dincolo de ceea ce priveşte pregătirea sufletului ei – şi nici măcar pentru aceasta nu-i cere lămurire Sfântului Arhanghel Gavriil: toate acestea ea le cunoaşte prin ea însăşi. Se află într-însa, în sfaturile inimii ei, acolo unde ea primeşte îndreptățirea – aşa precum ne-o spune Ioan[81].

"Cum se va întâmpla aceasta? – spune ea. Nu fiindcă ar avea nevoie de o înțelegere mai mare, sau mai bună, dar pentru cei ce au ales să viețuiască în feciorie, firea nu cunoaşte zămislire de prunci". *"Cum va fi aceasta, de vreme ce eu nu ştiu de bărbat?"*[82]. În ceea ce mă priveşte eu sunt gata să-L primesc pe Dumnezeu, eu m-am pregătit suficient. Dacă firea trebuie să se supună la aceasta, spune-mi cum va fi aceasta. De îndată ce Sfântul Arhanghel Gavriil vesti chipul zămislirii celei neobişnuite

81 Cf. 1 Ioan 3, 21.
82 Luca 1, 34.

"Duhul Sfânt Se va pogorî peste tine şi Puterea Celui Preaînalt te va umbri"[83]; lucrurile se puseră în mişcare, fiindcă Fecioara nu s-a îndoit de bunele vestiri. Preacurata se făcu vas al măreţei minuni, putând astfel a se face vas de slujire a ceea ce ea a crezut.

Or această minune n-a fost un lucru oarecare, ci o comoară negrăită de filosofie, de credinţă şi de curăţie absolut desăvârşită, cum a dovedit-o Duhul Sfânt prin faptul că a socotit-o fericită pentru că a primit făgăduinţa şi a crezut în bunele vestiri. Şi, de fapt, plină de Duhul Sfânt, mama lui Ioan a socotit-o fericită: *"Fericită este aceea care a crezut că se vor împlini cele spuse ei de la Domnul!"*[84]. *"Iată roaba Domnului"*[85], a spus ea, căci ea era cu adevărat roaba Domnului, cea care a recunoscut întoarcerea Stăpânului acasă. De îndată ce *"El a venit la uşă şi a bătut*[86], cum stă scris, ea a deschis casa şi cu adevărat Cel ce nu avea acoperiş deasupra capului a fost primit de ea.

La fel ca în cazul lui Adam, căruia întreg universul văzut i-a fost pus la dispoziţie şi atunci când toate celelalte fiinţe îşi aflaseră nevoile, el singur nu şi-a putut afla ajutor[87], înainte de venirea Evei, la fel şi Cuvântul care crează totul şi-i dă fiecăruia rostul său, nu Şi-a putut afla pentru El Însuşi nici loc şi nici adăpost înainte de venirea Fecioarei. Dar ea nu şi-a oferit somn ochilor ei şi nici genelor ei dormitare[88], până când ea nu I-a aflat sălaş şi loc de odihnă. Căci prin Preacurata trebuie să auzim

83 Luca 1, 35.
84 Luca 1, 45.
85 Luca 1, 38.
86 Apoc. 3, 20.
87 Fac. 2, 20.
88 Ps. 131, 4.

aceste cuvinte care au fost pronunțate prin gura lui David, care i-a fost părinte în arborele genealogic. La fel, Pavel spune cu privire la Avraam şi la Melchisedec că *"prin Avraam, a dat zeciuială şi Levi, cel ce lua zeciuială"*[89].

Dar minunea cea mai mare a fost aceea că, fără chiar să fi fost anunțată sau prevenită, ea cea atât de predispusă şi aptă spre a primi taina, încât de îndată ce Dumnezeu a venit, sufletul ei, ferm, pregătit şi atent, L-a putut primi aşa precum I se cuvenea. Şi dacă ea a dat un astfel de răspuns, atât de frumos şi de bineplăcut, aceasta a fost pentru ca toți oamenii să poată afla în ce stare de sfințenie viețuia Preacurata şi Fericita Fecioară, **cu cât era ea în chip minunat deasupra firii umane depăşind capacitățile duhului nostru** şi cum strălucea într-însa o dorință atât de minunată – nu atât pentru nimic din ceea ce i se făgăduise, nici pentru ceea ce se făcuse ea deja părtaşă, ci pentru darurile începute acum ce urmau a fi dăruite, ce aveau să fie oferite de Dumnezeu îndeobşte tuturor oamenilor. La fel ca şi în cazul lui Iov care este admirat pentru cele ce a îndurat şi pentru că a ignorat consecințele luptelor sale, la fel ea însăşi s-a arătat vrednică de haruri ce depăşeau rațiunea şi înțelegerea şi pe care ea nu le băga în seamă. Ea era ca un pat nupțial care nu-şi aştepta logodnicul, ca un cer care ignora faptul că soarele avea să răsară.

Cine putea egala o asemenea sfințenie? Şi cine ar fi putut şti totul limpede de mai înainte posedând astfel aripile nădejdii? Ce nu ştia ea aşadar? Nu era limpede că atinsese cele mai înalte culmi ale sfințeniei la care se putea ajunge? Că nu se mai putea adăuga nimic la ceea ce era ea? Că nu putea ajunge şi mai mare în virtuți, pe culmea cărora ajunsese? Căci dacă s-ar putea afirma că ar exista

89 Evrei 7, 9-10.

vreo faptă de virtute mai măreață decât cele împlinite de ea, ea n-ar fi putut-o ignora întrucât ea a venit în această viață cu îngăduința lui Dumnezeu, cu scopul de a putea parcurge restul vieții spre a se pregăti şi mai bine pentru a primi taina. Nu se poate spune că Fecioara n-a fost împodobită cu tot ce poate fi mai bun şi la care ar putea cugeta vreodată filosofia, căci tot sufletul ei o îndemna spre plinirea virtuților, în aşa fel încât ea a fost preferată oricărei alte firi omeneşti de către Dreptul Judecător – şi nu se putea ca Dumnezeu să nu-Şi împodobească Maica cu tot binele şi nici s-o fi creat spre tot ce poate fi mai bun, mai desăvârşit şi mai frumos decât orice altceva pe lume.

Capodopera creației

Păstrând tăcerea şi neanunțând nimic cu privire la viitor, El a arătat limpede că El nu cunoştea nimic mai măreț şi mai frumos ca Fecioara. Este, deci, limpede că El Şi-a ales drept Maică nu numai pe cea mai bună dintre toți oamenii ce existau pe pământ, ci tocmai pe cea care era cu desăvârşire bună; şi nu numai pe cea care I se cuvenea cel mai mult din neamul omenesc, ci pe cea care I se cuvenea întru totul. Şi aceasta a fost aleasă spre a-I fi mamă.

Căci era cu totul necesar ca firea umană să fie bineplăcută într-o bună zi lucrării pentru care ea fusese cândva creată şi ca ea să înfățişeze un om capabil de a sluji cu vrednicie țelului Creatorului Său. Deoarece Dumnezeu nu-l crease mai întâi pentru un scop, apoi pentru altul, aşa cum facem noi cu uneltele noastre pe care le folosim şi în alte scopuri decât în cele pentru care au fost create, ci l-a creat cu scopul de a primi o mamă

de care avea nevoie spre a Se naşte. După ce a plănuit de la început acest lucru drept regulă necesară, după ea a şi creat mai apoi omul. De aceea e necesar să punem acest lucru drept început bun la tot lucrul: noi nu trebuie să presupunem un alt scop al creaţiei omului decât pe cel mai bun dintre toate, cea care a adus cea mai mare cinste şi slavă Făcătorului creaţiei; şi nu i se cuvenea lui Dumnezeu în tot ceea ce împlineşte să dea greş şi în tot ceea ce voieşte. Dulgheri, croitori şi pantofari şi lucrarea lor este cu totul împlinită după meşteşugul lor, chiar dacă ei nu stăpânesc cu totul materia care poate nu le convine întru totul şi totuşi prin arta lor o aduc la ţelul propus. Dar Dumnezeu este Stăpânul materiei, El este cel care a creat-o, după cum I s-a părut Lui mai bine, ştiind cum avea s-o folosească. Ce piedică putea reţine materia de a se conforma şi modela după cum Îi bineplăcea Domnului? Dumnezeu este Cel Ce dispune iconomia mântuirii, ea fiind marea Sa lucrare, opera mâinilor Sale cu osebire; El n-a încredinţat-o nimănui altuia, nici dintre oameni şi nici din rândul îngerilor. El şi-a asumat-o singur. Cine trebuie să observe ceea ce este necesar în lucrarea Sa înafară de Dumnezeu; şi în ce alt scop dacă nu spre binele tuturor? Cui trebuie deci să-i aducem prinos de recunoştinţă dacă nu lui Dumnezeu şi numai Lui? Iar Sfântul Apostol Pavel cere de asemenea episcopului ca înaintea oricărei griji să poarte grijă de Biserica lui Dumnezeu[90].

Şi, iată, că toate acestea se întâlnesc: şi Stăpânul Atotdrept şi robul destoinic, capodopera tuturor veacurilor; n-avem noi oare deci tot ceea ce se cuvenea? Trebuiau să fi fost apărate armonia şi simfonia în toate fără vreo notă discordantă în această lucrare măreaţă şi minunată; era, deci, necesar ca Dumnezeu să fi fost drept şi El, Creatorul,

90 I Tim. 3, 5.

să fi pus totul în balanță, așa cum se cuvenea, Fecioara fiind persoana cea mai vrednică de a-L purta în pântece și de a fi Mama Celui pentru care ea fusese rânduită. Ne îngăduim să spunem, de parcă acesta ar fi fost singurul folos ce trebuia așteptat și anume ca Dumnezeu să devină Fiu al omului – pentru ca Fecioara să devină Maica lui Dumnezeu pe bună dreptate, nu trebuia făcută o alegere mai bună. Această inovație, a două firi decurge din faptul că Dumnezeu oferă fiecăruia ceea ce i se cuvine și face totdeauna ceea ce e drept.

Căci dacă Preacurata a respectat dinaintea Sa tot ceea ce trebuia respectat, dacă ea s-a dovedit a fi atât de sfântă neomițând nimic din cele ce trebuiau făcute și respectate pentru Dumnezeu cum să nu-i fi fost ea bineplăcută lui Dumnezeu. Și dacă nimic nu i-a scăpat Fecioarei din vedere din tot ceea ce o puteau învrednici de a fi Maica Domnului, dacă ea a avut o dragoste fierbinte față de El, așa cum I se cuvenea lui Dumnezeu, El i-a întors dragostea devenindu-i Fiu. Cel Ce răsplătește fiecăruia după inima lui, cum ar fi putut El să nu Și-o aleagă drept Mamă pe cea care se arătase a fi cu totul după voia și dorirea Sa? Și iată că acest dar fu primit și bineplăcut întru totul Preacuratei. Iată de ce, pentru a-i binevesti limpede că ea avea să-L zămislească pe Dumnezeu, Sfântul Arhanghel Gavriil îi spuse *"Și va împărăți peste casa lui Iacov în veci și împărăția Lui nu va avea sfârșit"*[91]. Ea primi această veste cu bucurie de parcă ceea ce aflase nu era nici ciudat și nici neobișnuit. Și cu un glas fericit, sufletul fiindu-i netulburat și plin de pacea cugetelor, ea răspunse: *"Iată roaba Domnului, fie mie după cuvântul tău!"*.

91 Luca 1, 33.

Acestea fură cuvintele şi realitatea urmă de îndată. *"Şi cuvântul S-a făcut trup şi S-a sălăşluit între noi"*[92]. După ce i-a dat răspunsul lui Dumnezeu, ea a primit Duhul făuritor al acestui trup consubstanţial cu Dumnezeu. Glasul său fu *"glas de putere"* cum spune David[93], iar Cuvântul Tatălui Se întrupă după cuvântul unei Maici, Creatorul după glasul unei creaturi. Şi de îndată ce Dumnezeu spuse: *"să fie lumină"* şi de îndată se făcu lumină[94]. În acelaşi chip adevărata lumină se înalţă din glasul Fecioarei, iar El se întrupă şi fu zămislit *"Cel care luminează pe tot omul care vine în lume"*[95]. O, glas sfânt! O, măreţie a tuturor cuvintelor cu putere! O, gură preafericită eliberând din exil întregul univers! O, vistierie a acestei inimi care revărsă în câteva cuvinte asupra noastră belşugul bunurilor Sale! Aceste cuvinte au transformat pământul în cer şi au golit iadul de prizonierii săi, ele au făcut din cer sălaşul oamenilor, din îngeri tovarăşi ai lor, au întemeiat într-o singură ceată neamul celor cereşti şi al celor pământeşti, în jurul Celui Care S-a născut dintr-unul şi S-a întrupat din celălalt, aparţinând amândurora.

Cum s-o lăudăm pe Maica Domnului?

Ce laudă îţi vom aduce ţie pentru aceste cuvinte? O, ce îţi putem noi oare spune, ţie, pentru care nimic nu este vrednic între oameni a te lăuda? Cuvintele noastre vin din firea noastră, dar tu întreci tot ceea ce este mai presus

92 Ioan 1, 14.
93 Ps. 67, 34.
94 Fac. 1, 3.
95 Ioan 1, 9.

de lume. Dacă trebuie să-ți aducem cuvinte de laudă, aceasta trebuie să fie lucrarea îngerilor, a unui intelect de heruvim, lucrare a unor limbi de foc. De asemenea, spre a putea grăi cu vrednicie despre puterea ta, după ce vom fi pomenit cu binecuvântare tot ce se poate spune despre tine, după ce te vom fi căutat ca pe mijlocitoarea mântuirii noastre pe cât ne stă în putință, am dori încă să împrumutăm glasul îngerilor şi să încheiem discursul nostru, cinstindu-te prin aceste cuvinte de salutare ale Sfântului Arhanghel Gavriil: *"Bucură-te, cea plină de har, Domnul este cu tine!"*

Şi să ne pregătim şi noi a primi în noi ceea ce putem aduce spre slavă şi laudă atât Lui cât şi ție, Celei care L-ai născut, şi nu numai prin cuvinte, ci şi prin fapte, căci Lui I se cuvine slava, cinstea şi închinăciunea în vecii vecilor. Amin.

Omilie cu privire la Sfânta adormire a Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu şi pururea Fecioarei Maria

Nimeni, cred, nu ignoră faptul că nimic nu este mai greu decât de a respecta ceea ce trebuie făcut în lucrarea de față. În ceea ce mă priveşte, îmi găsesc cu greu cuvintele, în aceste vremuri când cred că toți oamenii sunt îndatorați Fecioarei cu astfel de fapte, căci nu este cu putință a nădăjdui ca aceste cuvinte ale noastre să se apropie de măreția realităților. Că nimeni nu nădăjduieşte deci să ne convingă de trufie? N-ar fi lucru rațional a se feri de înfrângere după ce vei fi atacat lucruri atât de măreţe fiindcă acolo unde nimeni nu poate reuşi, nimeni nu poate fi acuzat nici de nepăsare. Şi întrucât eu mi-am cântărit prelegerea după puterile mele, ajung acum la imnele de laudă, adăugând doar ceea ce eu nu le-am încercat pentru a-i încunoştiința pe cei ce mă ascultă de harurile celei pe care eu o cânt, pe care ei le-ar fi putut scăpa din vedere – căci nimeni nu ignoră ceea ce este spre binele tuturor – dar mai ales ceea ce este spre binele sufletului meu ca să încerc a-mi reaminti, pe cât îmi stă în putere, pricina mântuirii mele; fiindcă şi cred că din această pricină toți o preamăresc pe Preacurata. Nimeni n-a putut să-şi ia asupra sa această faptă fără să fi putut atinge acest țel mai mult sau mai puțin, că ea nu este vrednică de toate cântările noastre pentru Cel pe care ea L-a născut, ci ea era vrednică de toate acestea chiar mai înainte de a-L fi dăruit oamenilor.

Căci Fecioara este aceea pe care au cântat-o proorocii în cântările lor inspirate – oricare ar fi fost acel lucru vrednic de venerație, templul, arca lui Noe, sau cortul sfințit al lui Moise, fie unul sau altul dintre aceste lucruri cu care s-au fălit evreii – indiferent care le-ar fi numele, tocmai Fecioara e cea care anunța aceste minuni; şi dacă aceste lucruri au existat, dacă ele au fost socotite sfinte de la început, aceasta este doar pentru a o vesti şi pentru a o anunța de mai înainte oamenilor. Dar ce spun eu? Toate laudele care au putut fi vreodată adresate de către oameni, care au fost aduse laolaltă de neamul nostru sau măcar de către unii dintre noi, i se cuvin Fecioarei. Căci nu există şi nici nu poate exista vreun bine mai de preț, nici mic şi nici mare, care să nu fi fost adus de către această nouă Maică şi de această nouă naştere şi nu numai din acel moment, ci chiar de atunci înainte spre viitor.

Rodul întregii creații

Căci dacă noi facem tot ce ne stă în putință pentru a-L dobândi pe Dumnezeu şi acesta este scopul a tot binele, acest lucru nu le-ar fi cu putință oamenilor fără harurile pe care ni le dă Fecioara. Cum să nu punem noi tot binele pe seama ei, dacă ea se face pricină de laudă pentru tot ceea ce e mai sfânt între oameni – deoarece pricina a tot binele pentru noi este această unire cu Dumnezeu pe care noi o datorăm Fecioarei? Trebuie, deci, să recunoaştem şi să căutăm într-însa pricina a toată frumusețea, pricina a tot ceea ce este vrednic a fi lăudat şi venerat şi să afirmăm că numai ei trebuie să-i adresăm toate binecuvântările.

Iar noi trebuie să-i fim chiar recunoscători Preacuratei pentru existența noastră şi întru toate pentru

faptul de a fi oameni. Mai mult decât atât şi cerul şi pământul şi soarele şi tot ceea ce există, totul a venit la fiinţă şi totul există prin Preacurata Fecioară, la fel precum rodul produs de copac. Căci dacă noi trebuie să lăudăm copacul pentru rodul său, oricine se bucură de copac, a lăudat rodul său.

Deci, cine poate ignora faptul că tot ceea ce este venerabil printre fiinţe, toată frumuseţea şi tot harul – *"orice virtute şi orice laudă"* după cuvântul marelui Pavel[96] noi nu i le datorăm decât Fecioarei? Dacă se poate spune că judecata pe care a făcut-o Dumnezeu asupra tuturor lucrurilor atunci când El a afirmat că ele sunt bune şi *"bune foarte"*[97], aceasta este o binecuvântare a Fecioarei.

De asemenea, ea este deja cântată de mult timp. Din toate acestea rezultă limpede faptul afirmat de noi că Preacurata e rodul creaţiei şi că tocmai aici aflăm motivul existenţei sale în univers. Or, deoarece în orice lucru fructul (rodul) este cel ce aduce la viaţă natura ce se îndreaptă spre dispariţia sa – cel care prin rodire o face să apară nouă ca la început – cine i-a recreat pe oameni? De unde le vine această nouă creaţie? Cine a transformat acest univers? Desigur, dacă cerul a primit noi locuitori recreaţi, Fecioara este cea care i-a adus acolo de pe pământ; dacă pământul a fost sălaşul omului celui nou, Domnul cerului este Cel ce a rodit nu fructul de odinioară *"spinii şi mărăcinii păcatului"*[98], ci noua floare a dreptăţii, Fecioara. Nu numai că ea a alungat astfel bătrâneţea şi le-a arătat tuturor cum să renască, ci chiar cerul însuşi primeşte printr-însa un trup mai bun, curat de toată întinăciunea,

96 Filip. 4, 8.
97 Fac. 1, 31.
98 Evrei 6, 8.

precum şi luna, pământul şi stelele. Dar, întrucât nu este cu putinţă creaţiei să se ridice din întinăciune, numai dacă copiii lui Dumnezeu nu-şi regăsesc libertatea, a trebuit ca Fecioara să aducă preţul de răscumpărare al acestei libertăţi *"pe întâiul născut din morţi"*[99]. Aşadar ea este cea care va curăţi pământul de stricăciune, împlinind dorinţa sa, oferindu-i această nestricăciune, căci ea "aştepta suspinând" după cuvântul Sfântului Pavel[100] astfel încât i-a zis lui Dumnezeu proorocul *"din rodul lucrurilor tale se va sătura pământul"*[101], înseamnă că fructul care este sugerat şi pe care-L doreşte pământul este Fecioara, căci de *"slava Feţei Tale"* se va sătura ea după Scriptură[102]. Şi dacă ceea ce ea numeşte pământul sunt oamenii, este tot pentru că Fecioara e cea care le va împlini rugăciunile şi va veni acea zi *"pe care proorocii au dorit s-o vadă"*[103]. Desigur, această fericire pe care ne-am dorit-o de când noi ne-am pierdut starea noastră iniţială, nimeni, nici dintre îngeri, nici dintre oameni nu ne-a putut-o aduce. Fără a putea afla prin ei calea de înapoiere noi am căzut şi mai adânc, iar noi suspinăm fără a mai dori nimic altceva. Dar de această fericire doar Preacurata ne-a îngăduit să ne bucurăm, doar ea ne-a îndeplinit dorinţa, unindu-ne cu Cel Care singurul e de dorit – şi de când ne-am unit cu El, nu mai putem căuta pe nimeni altcineva – iar de o astfel de unire prin care noi ne împărtăşim cu El nu printr-un mod de viaţă, nici prin vreun loc anume, ne bucurăm din însăşi firea noastră.

Şi totuşi ea nu şi-a oferit harul său doar oamenilor şi acestei lumi de aici, ca şi când ea şi-ar fi fixat doar

99 Vezi Coloseni 1, 15-21.
100 Rom. 8, 22.
101 Ps. 103, 13.
102 Ps. 16, 15.
103 Mt. 13, 17.

cerul drept limită a binefacerilor sale. Ea l-a depăşit şi *"l-a acoperit cu virtuţile sale"*[104]. De fapt le-a venit timpul şi Îngerilor, Începătoriilor şi Stăpânirilor înseşi, iar lumina s-a ridicat pentru ei fiindcă ea le-a îngăduit să devină şi mai înţelepţi şi mai curaţi ca mai înainte şi să cunoască mai bine bunătatea şi înţelepciunea lui Dumnezeu. Căci printr-însa *"Începătoriile şi Stăpânirile au putut cunoaşte înţelepciunea cea de multe feluri a lui Dumnezeu, precum şi adâncul bogăţiei şi al înţelepciunii şi al ştiinţei lui Dumnezeu"*[105], ca şi când toţi ar fi avut nevoie de a vedea ochii sau lumina Preafericitei. Ea singură este călăuza oricărui suflet şi al oricărui duh spre adevărul lui Dumnezeu.

În acest fel Fecioara a putut crea *"un cer nou şi un pământ nou"*[106] sau, mai degrabă, ea însăşi este acest cer nou şi pământ nou: pământ fiindcă de acolo ea vine – şi nou fiindcă ea nu şi-a imitat strămoşii, nici n-a moştenit din vechea plămadă, căci ea este însăşi cea care, după cuvântul Sfântului Pavel, reprezintă *"noua frământătură"*[107], şi deschizătoare de drumuri, ca un neam nou. Cine nu ştie de ce este ea cer? – şi un cer nou, căci ea este dincolo de orice bătrâneţe, întrucât ea se află cu totul deasupra oricărei necurăţii şi ca cea de odinioară şi nu de mult, precum în aceste zile care sunt cele de pe urmă, ea a fost dăruită oamenilor după făgăduinţa dumnezeiască ce i-a fost transmisă lui Isaia: *"Eu voi face ceruri noi şi pământ nou"*[108]. Sau mai degrabă dacă vreţi, Fecioara este un pământ şi un cer minunat şi deasupra firii, fiindcă ea s-a

104 Avacum 3, 3.
105 Acest citat se adaugă la Efes. 3, 10 şi Rom. 11, 33.
106 Ap. 21, 1.
107 Rom. 11, 16.
108 Is. 65, 17.

înălțat deasupra pământului și a depășit cerul, atât prin măreție, cât și prin curăție; prin măreție fiindcă ea L-a cuprins pe Cel ce nu poate fi cuprins – și prin curăție, fiindcă ceea ce nu li s-a îngăduit oamenilor să vadă cu ochii lor, numai dacă cerurile se deschid și se întredeschid, nimic n-a putut-o împiedica să se bucure. Chiar mai mult decât atât ea îi călăuzește pe cei ce urcă spre Dumnezeu, atunci când cerul se opune; atunci chiar aceasta trebuie să înceteze de a mai fi un obstacol, căci Fecioara a fost mijlocitoarea între Dumnezeu și oameni, căci astfel n-ar fi fost cu putință ca cei de aici de jos, să comunice cu cele de sus.

Dar, se spune că cerul n-a suportat strălucirea Dumnezeirii și că El s-a deschis la trecerea Sa, căci Duhul S-a pogorât asupra Celui Care Îi este egal întru slavă, lucru arătat de Sf. Ioan care a putut să vadă *"cerurile deschizându-se"*[109]. Dar când Duhul S-a pogorât asupra Preafericitei[110], ea s-a bucurat de o pace și mai mare, de una ca aceea despre care Apostolul Pavel spunea că ea *"covârșește orice minte"*[111]. Ea a devenit – deasupra firii – locul Ipostasului Mântuitorului Însuși, Care nu cunoaște totuși limită. Ea L-a purtat în pântecele ei cu ușurință până la vremea Sa și L-a născut fără dureri; de aceea ea e numită de prooroc *"cerul cerurilor"* – și doar ea I se cuvenea lui Dumnezeu Însuși, căci *"cerul cerului este al Domnului"*[112] – și aceasta este Fecioara Preafericită. *"Cerurile însuși nu sunt destul de curate înaintea ochilor Săi"*[113], și spune El,

109 Marcu 1, 10.
110 Luca 1, 35.
111 Filip. 4, 7.
112 Ps. 113, 24. Anumite versiuni ale Psalmilor conțin cuvintele "Cerul cerului".
113 Iov 15, 15.

totuşi că *"cea care se ţine după Domnul"*[114], nu este doar curată de orice rău, ci şi că Fecioara e frumoasă, şi nu doar frumoasă, ci frumoasă întru totul *"cât de frumoasă eşti tu şi fără de nici o pată"* – se spune[115]. Iar aici judecata nu este omenească, căci Însuşi Dumnezeu o numeşte frumoasă pe Preafericita – şi chiar printr-un strigăt de admiraţie: *"Cât de frumoasă eşti tu, draga mea!"*[116]. Şi, totuşi, *"toate faptele dreptăţii noastre sunt ca un veşmânt întinat dinaintea lui Dumnezeu"*[117], iar dreptatea noastră e numită răutate. Se vede aici faptul că dreptatea Fecioarei depăşeşte hotarele omeneşti şi le transcende, şi nici puţin, nici mult, ci spre a avea o imagine, ea depăşeşte într-atât firea de obşte încât nu i se poate măsura distanţa.

Împăcarea muritorilor

De aceea ea a acoperit toată răutatea omenească şi a arătat că oamenii erau vrednici de a se uni cu Dumnezeu, iar pământul să devină loc de şedere al Domnului. *"Toţi s-au abătut, împreună netrebnici s-au făcut"*[118], nimeni nu putea veni în ajutorul neamului nostru aflat în primejdie şi nici să oprească valul păcatului. Nici Preoţii, nici Judecătorii, nici adunarea Proorocilor, nici toţi cei ce-L căutau pe Dumnezeu şi care ar fi putut aduce o oarecare îmbunătăţire situaţiei neamului nostru, nici unul dintre aceşti oameni, n-a putut face nimic pentru aproapele, fiindcă ei înşişi nu s-au dovedit a fi lipsiţi de orice învinuire, nici de orice osândire, iar când au părăsit

114 Vezi "Împărăteasa este de-a dreapta Ta".
115 Cântarea cântărilor 4, 7.
116 Cântarea cântărilor 1, 15 şi 4, 1.
117 Is. 64, 5.
118 Ps. 13, 3.

această lume, au ajuns în iad. Aşadar, era cu neputinţă ca noi să revenim la viaţa noastră dintru începuturi, căci oamenii nu se puteau ajuta unii pe alţii; îngerii, cerând ajutor pentru noi şi pentru binele nostru, se sileau să lupte cu noi, dar mulţimea relelor noastre îi biruia; iar Cel Unul a Cărui rană era necesară era urât de oameni din pricina păcatului. *"Căci Domnul din cer a privit peste fii oamenilor... dar nu este cel ce face bunătate sau cel ce caută pe Dumnezeu"*[119]. Era ca un trup cuprins de boală, unde cel ce voia să-l vindece, nu găsea loc de unde să poată readuce sănătatea[120]. Dar, în marea Sa iubire faţă de oameni El ne dorea mântuirea, dar nu avea pe nimeni prin care El să înceapă a-Şi dărui harul Său cu dreptate. Căci tocmai aici se afla legea dreptăţii divine: faptele bune care ne îmbunătăţesc firea – iar uneori chiar până s-o dorim noi – dar care ne refac atât voinţa, cât şi înclinaţiile noastre, faptele bune care-L fac pe Dumnezeu să Se sălăşluiască în noi şi care ne aduc pacea care vine de Sus, aceste fapte bune sunt măreţe. Ele depăşesc orice nădejde omenească, dar ele nu le sunt atribuite tuturor, ci numai celor ce li s-a dat de mai înainte puterea de a-şi aduce propria lor contribuţie. Tocmai de aceea, înainte ca Domnul să Se fi pogorât, înainte ca El să fi împlinit tainele care să fi restabilit cu totul voinţa noastră căzută din dragostea de Dumnezeu era nevoie de o dreptate omenească, nu numai ca o contrapondere la o răutate egală, ci chiar în chip minunat superioară. De aceea, trebuia eliminată firea cea rea şi ştearsă ruşinea păcatului, de aceea trebuia oprită furia vrăjmaşului, pentru ca Dumnezeu să le întindă oamenilor mâna împăcării.

119 Ps. 13, 2-3.
120 Cf. Isaia 1, 5-6.

Aceasta era situaţia, iar Fecioara i-a oferit lumii această minunată dreptate, ea a fost pentru lume ca o purificare şi ca o ispăşire, ea a curăţit tot neamul omenesc; ca un val de lumină sau ca o flacără, ea le-a dăruit din propria sa strălucire tuturor celor de care ea s-a apropiat. La fel precum această lumină apărea drept frumuseţea lucrurilor nevăzute, dar care n-a fost dată tuturor şi care se potriveşte doar discului solar, tot astfel frumuseţea oamenilor şi întreaga noblețe a firii lor, harul cu care lumea se veselea înainte de a-L pierde pe Dumnezeu - şi pe care l-ar fi recăpătat dacă ar fi păstrat Legea Sa – şi dreptatea pe care o avea şi pe care trebuia s-o păzească – dar pe care ea nu le-a mai avut, s-au adunat doar în Preacurata Fecioară. Prin ea s-a adus *"Îndreptarea pentru toţi oamenii"*[121], ceea ce Sfântul Pavel a spus despre Mântuitorul, iar ea a fost ca o comoară, sau mai degrabă ca un izvor, sau nu ştiu cum să mă mai exprim, al esenţei sfinţeniei oamenilor.

Tocmai de aceea, dintre oamenii tuturor veacurilor ea s-a putut sălăşlui în Sfânta Sfintelor, adusă drept jertfă de mai înainte oferită şi curăţitoare, înainte de măreaţa Jertfă adusă pentru tot neamul omenesc. În acest fel *"Iisus a intrat pentru noi ca Înaintemergător în Sfânta Sfintelor"*[122], şi Preafericita a putut intra înaintea Mântuitorului dincolo de perdeaua Sfintei Sfintelor oferindu-se chiar pe sine însăşi drept jertfă Tatălui. El a reuşit să-L împace pe Tatăl cu oamenii murind pe cruce dar aceasta se datorează faptului că Preafericita înfăţişându-se lui Dumnezeu Îl atrăsese spre împăcare iar El a binevoit să trimită un împăciuitor printre oameni făcând din acest Mijlocitor un frate al

121 Rom. 5, 18-19.
122 Evrei 6, 20; 9, 12.

celor pentru care El trebuia să ajungă până la Dumnezeu pentru ca El să-i poată recunoaşte drept rude provenite din neamul Său. Căci El *"dator era întru toate să Se asemene fraţilor ca să fie milostiv şi credincios arhiereu în cele către Dumnezeu pentru curăţirea păcatelor poporului"*[123]. Fiind cei doi în ipostasul Său unic – fiind ceea ce suntem noi şi ceea ce este Dumnezeu - El se înfăţişă drept termen comun al fiecărei firi şi deci drept unire a lui Dumnezeu şi a oamenilor şi împăcare şi pace şi dragoste şi tot ceea ce izvorăşte de aici.

Preafericita însăşi este pe de o parte o fiinţă umană prin cei din care îşi trage originea; dar, pe de altă parte ea se înrudeşte cu Dumnezeu şi anume prin dreptatea Sa care e mai presus de fire; prin ceea ce ea este om ea îi cinsteşte pe oameni, iar pe de altă parte ea îl face pe Dumnezeu să-i iubească pe oameni atrăgându-L prin frumuseţea ei. Dar Mântuitorul a plătit preţul de răscumpărare pe care noi îl datoram prin jertfa Sa, fiindcă El nu se făcea răspunzător de nimic din cele pentru care fusese acuzat întrucât *"el nu săvârşise nici un păcat, ci le-a şters pe ale noastre, şi a pătimit pentru noi"*[124]. A fost suficientă pătimirea Unuia singur – întru care nu se afla nedreptate – drept preţ de răscumpărare pentru a-i răscumpăra pe oameni de toate greşelile lor, oameni aflaţi într-o deplină păcătoşenie. Unica şi singura dintre toţi oamenii, Preafericita, oferind un suflet vrednic de Dumnezeu a putut lua apărarea aproapelui.

Tocmai de aceea, ea a fost singura pe care Dumnezeu a proclamat-o drept Preafericită printre cei numeroşi şi care în mai multe etape au primit mesaje din cer. Căci n-a

123 Evrei 2, 17.

124 I Petru 2, 22, urmat de Is. 53, 4.

fost nimeni atât de lipsit de păcat încât să fie scutit de preţul răscumpărării. De fapt, Dumnezeu ne-a osândit pe toţi la suferinţe şi la încercări, atât de mare era pedeapsa dată oamenilor pentru că au încălcat legea bucuriei şi a păcii. Socotind-o pe Preafericita vrednică de a se bucura şi de a fi numită *"cea plină de har"* şi *"binecuvântată"* El ne-a arătat că El n-avea nimic să-i aducă drept vină din tot ceea ce firea omenească se făcuse vinovată.

Unirea cu Dumnezeu

Era necesar ca această nouă jertfă, care ne era pregătită pentru numeroasele curăţiri de care aveam nevoie, să fi fost curată şi sfântă. Fiindcă dacă altarul, care este ca Legea şi chipul harurilor Fecioarei, este Sfânta Sfintelor, ce titlu i s-ar cuveni acesteia cu adevărat? De fapt, altarul este cu mult inferior Fecioarei precum umbra şi chipul sunt faţă de adevăr: ca o distanţă infinită. Căci altarul spune Sfântul Pavel *"heruvimii îl acoperă cu umbra lor"*[125], dar pe cea care este vrednică de întreaga slavă, nu heruvimii au fost cei care au acoperit-o, nici măcar nimic care să fie mai mare decât ei, ci Cel Căruia aceştia Îi slujesc, este puterea Celui Preaînalt care a acoperit-o, aşa cum i-a vestit dumnezeiescul Gavriil. De altfel jertfa e mai sfântă decât altarul căci datorită jertfei este venerat şi altarul şi tocmai ofranda cu sânge îi aducea sfinţenia, dar Preafericita Fecioară este ea însăşi cu mult mai sfântă decât orice jertfă, nemăsurat mai sfântă. Căci sângele acestei noi jertfe, n-a fost primit doar de altar şi nici distrus de foc, ci Dumnezeu Însuşi a luat-o asupra Sa şi care S-a îmbrăcat *"cu haina mântuirii şi cu veşmântul bucuriei"*[126], pentru a-i feri pe oameni de orice rău şi de orice suferinţă. El nu S-a ruşinat să se îmbrace

125 Evrei 9, 5.
126 Isaia 61, 10.

într-însa. I s-a făcut acest obiect de slavă şi de demnitate împărătească, iar când a îmbrăcat acest veşmânt El s-a împărtăşit cu oamenii vieţuind printre ei: *"Împărăţia lui Dumnezeu s-a apropiat, este la uşi"*[127]. Atunci îngerii Îl întreabă pe Mântuitorul despre veşmântul său împărătesc: *"Pentru ce ai îmbrăcămintea roşie şi veşmântul tău este roşu?"*[128]. *"Domnul a împărăţit"*[129], tocmai peste această împărăţie; tocmai cu această putere şi cu această slavă S-a îmbrăcat El; astfel îmbrăcat, astfel încins, El l-a răpus pe cel puternic (tare). El l-a legat în lanţuri, El i-a smuls pe robi din mâinile sale. El i-a izbăvit astfel – şi aşa trupul Mântuitorului nostru a devenit *"pentru noi, cei ce ne mântuim, puterea lui Dumnezeu,* după cum grăieşte Sfântul Pavel[130].

O, noutate a tainelor! O, minune a dreptăţii! O, curăţie a acestui suflet care şi-a curăţat trupul său! O, minune a acestui trup ce nesocoteşte firea, care s-a înălţat cu sufletul! O, duh al luminii! "Şi cum poate un slujitor atât de mic al Domnului Său să grăiască cu un Stăpân atât de mare ca Tine!" spunea proorocul[131] în strâmtorarea sa. Acest Dumnezeu Care nu Se află în nici un loc, pe Care creaţia nu L-ar putea cuprinde chiar dacă s-ar mări de mii de ori, Fecioara L-a îmbrăcat cu sângele său şi mai mult decât atât ea a ţesut un vrednic veşmânt pentru vrednicia împărătească. Şi, totuşi Dumnezeu nu Şi-a îmbrăcat trupul precum un trup oarecare îmbracă un veşmânt şi nici natura n-a participat la strălucirea divină precum haina la splendoarea împărătească, ci nu se poate

127 Mt. 12, 28 şi 24, 33.
128 Isaia 63, 2.
129 Ps. 95, 10.
130 I Cor. 1, 88.
131 Daniel 10, 17.

vorbi de veşmânt în ceea ce priveşte pe Mântuitorul decât pentru a spune aceasta: că firile nu se amestecă între ele şi că ele îşi păstrează fiecare trăsăturile sale fără nici o amestecare; în ceea ce priveşte restul aceasta ne depăşeşte închipuirea, tot astfel precum şi unirea completă depăşeşte totala diferenţiere. Nici o altă pildă nu există pentru o astfel de unire şi n-o putem formula în acest chip; ea este unică, ea se manifestă ca prima şi ca singura. Căci dacă sângele Preafericitei devine sângele lui Dumnezeu ce se mai poate spune în plus. Împărtăşindu-se atât de profund cu El Însuşi de aceleaşi lucruri, ea ajunge să se bucure de aceeaşi slavă şi acelaşi tron chiar cu Dumnezeirea, cu firea divină. La o astfel de înălţime a sfinţeniei s-a ridicat Fecioara: în acest chip ea întrece orice duh.

Ea a fost o fiinţă umană şi dintre oameni a înflorit ea. Prin neam ea participă la tot ce e omenesc, dar ea n-a moştenit starea umană duhovnicească; ea n-a fost atrasă deloc spre păcat, ci ea s-a ridicat împotriva păcatului. Ea s-a împotrivit mizeriei noastre şi a pus capăt răutăţii noastre. Ea a pus început bun sfinţeniei, ea ne-a arătat calea ce duce către Dumnezeu. Ea singură în această viaţă s-a putut înfăţişa lui Dumnezeu, aşa precum nici unul dintre oameni, sau dintre alte creaturi nu s-a putut înfăţişa dinaintea Lui Dumnezeu după ce a săvârşit întru totul voia Sa. Ea nu şi-a îndreptat privirea spre nici una dintre creaturi, nici nu s-a îndreptat către nimic din ceea ce există, ci, de îndată ce a apărut printre oameni, ea s-a şi îndepărtat de ei, îndreptându-se spre partea cea mai bună. După ce a depăşit astfel întreaga creaţie, pământul şi cerul, soarele şi stelele, şi chiar ceata îngerilor ce-L înconjoară pe Dumnezeu, ea nu s-a oprit până ce nu se va fi unit prin neprihănirea sa cu neprihănirea lui Dumnezeu. Ea a fost

mai sfântă decât jertfele, mai vrednică de Dumnezeu decât altarele, ea i-a întrecut atât pe prooroci, drepți și preoți în sfințenie, precum Cel ce sfințește îi întrece în sfințenie pe cei sfințiți. Căci nimeni nu e mai sfânt ca Preafericita, dar ea, cea care a fost singura și cea dintâi ruptă de păcat odată pentru totdeauna, ea s-a dovedit sfântă, sfântă întru totul, întruchiparea însăși a sfințeniei. Perfect rânduită pentru a-L naște pe Domnul, ea a deschis celorlalți oameni calea sfințeniei, căci prin El s-a dăruit sfințenia proorocilor, preoților și tuturor celor ce se învrednicesc de Sfintele Taine.

Maica Domnului, izvorul mântuirii tuturor

Căci singurul și mai întâi este Fructul, pe care L-a purtat Fecioara, cea care a introdus sfințenia în lume. Și iată ce spune Sfântul Pavel: *"Iisus a intrat pentru noi toți, ca înaintemergător intrând dincolo de catapeteasmă"*[132]. Dacă chiar mai înainte ca Mântuitorul să fi venit către noi s-ar putea spune că mulți au purtat acest nume datorită faptului că aceștia au participat simbolic la tainele Sale. Astfel, unul ca acesta a fost Moise, căci înainte chiar ca Domnul Hristos să fi pătimit după cum spune Sfântul Pavel *"socotea că batjocorirea pentru Hristos este mai mare bogăție decât comorile Egiptului"*[133].

La fel, evreii au putut și ei să fie botezați și să primească în chip duhovnicesc pâinea și apa, înainte chiar de *"pogorârea manei cerești"* și de Pogorârea Sfântului Duh *"fiindcă Iisus nu fusese încă preaslăvit"*[134], până când

132 Evrei 6, 20.
133 Evrei 11, 26.
134 Ioan 6, 31-33 și 7, 39.

ei fură pregătiți pentru sfințenie şi gata de a primi lumina mântuirii. Şi iată că vine pe neaşteptate acest cuvânt al Mântuitorului: *"Pentru ei Eu mă sfințesc pe Mine Însumi, ca şi ei să fie sfințiți întru adevăr"*[135]. Şi iată cum aceşti strămoşi mai înainte de activitatea Mântuitorului pe pământ, primiseră binecuvântarea Sa simbolic, ca o umbră. *"Şi toți aceştia mărturisiți fiind întru credință, n-au primit făgăduința, pentru că Dumnezeu rânduise pentru noi ceva mai bun, ca ei să nu ia fără noi desăvârşirea"*[136].

Şi aş zice că înşişi proorocii, care nu s-au putut elibera de legăturile iadului înainte de a fi primit darurile Fecioarei, întrucât Preafericita e mai sfântă decât îngerii şi arhanghelii, heruvimii şi serafimii? Fiindcă dacă Dumnezeu este răsplata sfințeniei şi dacă El este făgăduit în acelaşi chip tuturor, dar dacă cel ce s-a pregătit cel mai bine este şi cel mai răsplătit, nu este oare absolut necesar să socotim sfințenia drept răsplată şi s-o evaluăm prin apropierea de Dumnezeu? Tocmai astfel se spune că heruvimii *"se află în jurul lui Dumnezeu"* şi primesc strălucirea Sa, dar nu îndrăznesc să ridice ochii spre El. Dar, Fecioara, în chip nou şi de negrăit, L-a purtat într-însa pe Cel necuprins; dar nu este o lumină sau o slavă, ci chiar Ipostasul Însuşi al lui Dumnezeu pe care ea L-a purtat. Dumnezeu S-a înfățişat, aşadar, Fecioarei mai limpede decât heruvimilor, exact după chipul în care ea era mai sfântă şi mai sfințită, iar El a săvârşit-o într-o limpezime atât de mare încât aceasta nu se poate înfățişa.

Ea întrece chiar în curăție şi în sfințenie realitățile prin care înțelepciunea divină se manifestă cel mai mult. Se întâmplă ca în cazul corpurilor care sunt cel mai

135 Ioan 17, 19.
136 Evrei 11, 40.

aproape de lumină: acestea sunt cele mai curate; la fel Dumnezeu fiind de față în toate ființele trebuie să acordăm creaturilor diferitele trepte ale manifestării Sale. În aceste condiții, cine nu înțelege că Fecioara e mai sfântă decât îngerii şi oamenii? Desigur, după rangul îngeresc, Legea lui Dumnezeu *"cuvântul grăit prin îngeri"*[137] cum spune Sfântul Pavel, a fost dată oamenilor precum şi semnele dreptății şi puterii Sale. Dar, nu numai Fecioara L-a înfățişat pe Dumnezeu la fel ca ei, ci însăşi înțelepciunea ipostatică a lui Dumnezeu s-a descoperit oamenilor şi nu prin semne sau îngeri, ci Dumnezeu Însuşi, Mântuitorul, şi nu doar oamenilor ci şi Începătoriilor şi Stăpâniilor: *"Că prin descoperire ni s-a dat în cunoştință această taină"* spune Apostolul Pavel[138], *"pentru ca înțelepciunea lui Dumnezeu cea de multe feluri să se facă cunoscută începătoriilor şi stăpâniilor"*. El n-a spus *"spre a fi mai bine cunoscută..."* arătând astfel, după părerea mea, că această cunoştință era atât de nedesăvârşită înainte de Preafericita Fecioară, încât ea nu putea fi comparată cu cea care a urmat şi căreia ea i-a dat naştere – şi ea bine a făcut înălțându-L pe Soarele Dreptății nu doar pentru oameni, drepți şi păcătoşi, buni şi răi, ci chiar pentru puterile cereşti.

Nimic din ceea ce a împlinit Preafericita nu scade, deci, în grad de desăvârşire iconomia Mântuitorului pentru mântuirea noastră. Şi întrucât El a săvârşit-o atât de mai presus de proprii Săi îngeri încât Apostolul n-a îndrăznit să compare fericirea lor cu a sa, să căutăm cu cât le este ea superioară. Dacă *"cel mai mic ia binecuvântare de la cel mai mare"*[139], ce comparație se poate face între a face

137 Evrei 2, 2.
138 Efes. 3, 3.
139 Evrei 7, 7.

binele şi a fi bine tratat. Iată de ce proorocul a văzut-o pe Fecioară ca *"un scaun înalt şi măreţ"*, dar pe heruvimi el i-a văzut *"înaintea Lui"* stând cu frică şi cu cutremur neîndrăznind să-şi ridice privirile[140]. Şi dacă se spune că şederea şi imnele lor cântate dinaintea lui Dumnezeu sunt de negrăit, ar trebui cu atât mai mult s-o cinstim pe Fecioara, căci ea s-a bucurat şi mai mult de strălucirea dumnezeiască – şi nu înţeleg aceasta doar după plecarea ei de aici, ci chiar în această viaţă, căci ceea ce face ca puterile cereşti să vegheze neîncetat înaintea lui Dumnezeu, ceea ce le face să-L dorească pe Dumnezeu mai mult ca orice, este faptul că şi ei au gustat din harurile divine. Ceea ce li se întâmplă altor sfinţi după ce au ieşit din trup – sălăşluirea la nesfârşit în bine şi în virtute – acelaşi lucru i s-a întâmplat Fecioarei încă înainte de mutarea ei la cele sfinte. Iar acest lucru a fost o consecinţă firească. Acest trup, de fapt, de care a trebuit să se despartă şi-a depăşit numele de trup; El nu mai era de fapt "psihic, sufletesc", ci de fapt ceea ce Pavel numeşte un trup "duhovnicesc", fiindcă Duhul S-a sălăşluit într-însul şi a transformat acolo legile firii – altminteri trupul actual nu le-ar fi îngăduit sfinţilor să se înalţe către Dumnezeu; Acela însă le-a fost totuşi de un foarte mare ajutor. Deşi ei erau plini de dorinţa de a se apropia de Cel pe care Îl doreau în cel mai înalt grad şi îşi concentrau toată forţa intelectului lor spre contemplarea Celui Ce există cu adevărat, ei nu-şi puteau încorda şi nici schimba voinţa ca o privire spre altceva, căci toate cele văzute se interpuneau. Dar, toate acestea i s-au întâmplat Fecioarei mai presus de cuget şi raţiune şi doar ea – putem scăpa din vedere acest lucru?

140 Is. 6, 1. Proorocul vorbeşte de serafimi; autorul nostru îi asociază heruvimilor.

– s-a învrednicit de a-L primi pe Dumnezeu dincolo de tot ceea ce se poate închipui. Este deci limpede faptul că înainte de a transfera dincolo această virtute atât de minunată, ea dobândise binele constant deasupra firii, căci ea se bucura de bunătățile ce aveau să fie; ea sălășluia încă de aici în împărăția rânduită drepților și în mijlocul valurilor vieții trăia această viață ascunsă în Hristos pe care El i-o oferise: trebuia ca totul să fi fost nou pentru Preafericita, dinaintea căreia dispăreau legile firii. După ce s-a bucurat de bunăvoința divină primită în dar ea, lăuda pe Dumnezeu astfel: *"că mi-a făcut mie mărire Cel Puternic și Sfânt este numele Lui"*[141].

Participarea Fecioarei la Răstignirea, Moartea și Învierea Mântuitorului

O, fapte nemaiauzite! O, lupte eroice! Și totuși după cinstirile și cununile primite – înțeleg faptul că ea L-a primit pe Soarele Dreptății cu Care ea s-a unit, ea a ajuns la încercările durerilor și ostenelilor *"în locul bucuriei puse dinainte"*[142]. Și ea se împărtășea dimpreună cu Fiul și de ocara și de jignirile aduse de cei pentru care El se smerise, fiind umilit de aceștia, ea s-a împotrivit încercării celui cu care fusese logodită, Iosif[143] și răbdă luptând împreună cu Fiul ei pentru mântuirea noastră; când El a săvârșit minunile Sale pentru a ne îndrepta firea, ea s-a aflat lângă El. Când El a fost ucis și urât de cei ce se bucuraseră de facerile Sale de bine, ea a luat parte la

141 Luca 1, 49.

142 Evrei 12, 2.

143 Aluzie posibilă la ispita lui Iosif, cuprins de îndoială dinaintea zămislirii feciorelnice. Icoana Nașterii Domnului o înfățișează pe Maica Domnului privind cu milă către Iosif, pe care cel rău l-a ispitit.

suferințe și la ocară. Și când ea a avut inițiativa de a-L ruga pe Fiul ei la săvârșirea acestor faceri de bine dintr-o mare dragoste față de om a primit răspunsul *"încă n-a venit ceasul meu"* arătând astfel cutezanță față de mama Sa care ar fi vrut să schimbe vremea sorocită de El[144].

Și când a trebuit ca Mântuitorul să sufere grozave încercări pentru noi și să moară, prin ce încercări a trecut și Fecioara! Câte sulițe o împunseră! Dacă n-ar fi fost decât un simplu om și nimic altceva, aceasta n-ar fi micșorat durerea mamei: dar era vorba de Fiul unic al unei Mame unice, copilul unei minuni, care n-a rănit-o nici pe ea și nici pe vreun alt om care oferise atâtea bunătăți tuturor mai presus de orice închipuire. Ce n-a putut oare simți în inima ei Preafericita atunci când ea L-a văzut pe Fiul ei în mijlocul unei asemenea răutăți: *"pe Cel blând și smerit cu inima fără să strige și fără să se opună"*[145]. El, Cel pe care nimeni nu L-a putut învinui de nimic, târât de aceste bestii sălbatice, dezbrăcat, biciuit, pus înafara legii, respins de la dreptate de către tiranii Săi, condamnat la osânda supremă, la a muri de o moarte de ocară sortită celor mai răi dintre oameni? Cred că n-a existat vreo durere mai mare. Trebuie să le plângem pe victimele nedreptății? Nimic nu-i mai îndepărtat de faptul dreptății decât moartea Mântuitorului. Și desigur n-a fost vreodată om condamnat cu totul pe nedrept fiindcă chiar dacă cuiva nu i se putea reproșa vina condamnării, totdeauna acela a comis ceva pe parcursul vieții, pentru care a fost pe drept condamnat. Dar despre Mântuitorul proorocul

144 Ioan 2, 4; Cabasila face referire la interpretarea acestui text obișnuit la Părinți: Mântuitorul Hristos primește prin aceste cuvinte, de a săvârși minunea, deși trupul său nu reușise încă, pentru a consimți la dorința Maicii Sale Celei Preacurate.

145 Mt. 11, 29 și 16.

a spus *"El nu săvârşise nici o nedreptate"*[146]. Sau, mai degrabă, e cu neputinţă să nu fi fost rănit de suferinţele celor apropiaţi ai Săi? Dar nimeni n-a fost atât de apropiat ca Fecioara, faţă de Domnul Hristos[147]. Iată de ce o durere atât de suprafirească şi atât de neobişnuită o cuprinsese pe Fecioară, aşa precum nici un om n-a suferit vreodată, fiindcă ea era şi înţeleaptă şi Maică şi capabilă de a vedea nedreptatea.

Trebuia deci ca ea să fi participat la providenţa Fiului ei pentru noi: şi tot astfel precum ea I-a dăruit trupul ei şi sângele ei şi că la rândul ei s-a împărtăşit de harurile Sale, tot astfel ea a luat parte la toate suferinţele şi durerile Sale. Răstignit pe Cruce El a primit o lovitură de lance în coastă; sabia trecu prin sufletul ei, aşa cum proorocise Sfântul Simeon[148]; şi iată ce este comun atât Fiului, cât şi Maicii care-i invocară pe aceşti câini necredincioşi atunci când ei au socotit primele Sale cuvinte drept cele ale unui impostor, tratându-L drept un mincinos şi încercând a-L convinge de greşeală.

Şi aşa ea deveni cea dintâi întru totul teoforă cu moartea Mântuitorului şi că prin aceasta ea luă parte înaintea tuturor la Învierea Sa. Iar când Fiul ei distruse tirania diavolului, şi când El învie, ea a putut să vadă şi să audă salutul Său însoţindu-I pe cât a fost cu putinţă plecarea Sa la cer. După plecarea Sa, ea îi luă locul printre ucenicii şi ceilalţi însoţitori ai Domnului, adăugând la binefacerile Sale cu privire la firea comună şi *"împlinind în trupul ei lipsurile, necazurile lui Hristos"*[149], mai bine

146 Is. 53, 9.

147 Afecţiunea Maicii şi Fecioarei e totală, căci Fiul ei e unic şi ea nu are soţ.

148 Vezi Luca 2, 35.

149 Col. 1, 24.

decât oricine altcineva. Cui i se cuvenea aceasta mai bine decât Maicii Sale? Trebuia ca acest suflet atât de sfânt, să fie dezlegat de acest trup preasfânt. Ea fu dezlegată şi se uni cu cel al Fiului ei, lumină de-a doua din cea dintâi lumină. Iar acest trup, rămas scurtă vreme pe pământ, plecă şi el, căci trebuia ca el să treacă prin toate etapele prin care a trecut Mântuitorul şi ca El să strălucească dinaintea viilor şi morţilor, ca firea umană să fie sfinţită în mijlocul tuturor şi ca ea să-şi ia locul ce i se cuvenea. Ea cunoscu aşadar mormântul pentru puţină vreme, iar cerul moşteni acest nou pământ, acest trup duhovnicesc, această comoară a vieţii noastre mai cinstită decât îngerii şi mai sfântă decât arhanghelii. Ea i-a dăruit scaunul său Împăratului, raiul arborelui vieţii, astrul Luminii, fructul arborelui şi Fiului său, o mamă vrednică de întreg neamul omenesc.

Laudă Maicii Domnului, celei care este mai presus de orice laudă

Ce cuvinte ţi-ar putea cânta virtuţile, o, Preafericită, harurile pe care Mântuitorul ţi le-a dăruit şi cele pe care tu le-ai dăruit prin împărtăşirea cu oamenii. Nimeni n-ar putea face aceasta chiar dacă *"ar grăi în limbile oamenilor şi ale îngerilor"* aşa cum a grăit Apostolul Pavel[150]. Mi se pare că pentru a înţelege şi pentru a te aprecia aşa cum ţi se cuvine, trebuie să ai parte de fericirea rezervată drepţilor. "Cele ce ochiul n-a văzut şi urechea n-a auzit şi la inima omului nu s-au suit, iar lumea aceasta n-ar cuprinde cărţile ce s-ar fi stris" după cum spune minunatul Ioan[151]. Minunile tale ţin doar de acest loc unde se află

150 I Cor. 13, 1.
151 I Cor. 2, 9, urmat de Ioan 21, 25.

cerul nou şi pământul cel nou, şi acest Soare al Dreptăţii care nu precede şi nici nu urmează vreunui întuneric, iar crainicul bunurilor tale este Însuşi Mântuitorul în cântările (slavosloviile) îngerilor. Doar acolo tu îţi afli o vrednică laudă: oamenilor nu le este dat acest lucru. Noi nu putem să ne atingem decât în treacăt de laudele ce ţi se cuvin, în măsura în care tu ne sfinţeşti limba şi sufletul nostru. Căci doar o vorbă şi o chemare pot înălţa sufletul, pot să ne facă intelectul nostru mai bun şi să facă din noi, din oameni trupeşti, oameni duhovniceşti, şi din păcătoşi, sfinţi.

Dar tu eşti tot ce poate fi mai bun din tot ceea ce cunoaştem în această viaţă şi le-am putea cunoaşte după plecarea noastră de aici. Tu eşti începătoare şi cea care le-ai arătat celorlalţi şi fericirea şi sfinţenia. Tu eşti mântuirea oamenilor şi lumina lumii, calea către Mântuitorul, dar şi poarta, viaţa şi toate aceste nume ce ţi se pot da pe drept şi pe care Mântuitorul a binevoit să le primească spre mântuirea noastră; El a fost cauza, tu însăţi ai fost pricină împreună cu El a sfinţeniei, pentru noi şi pentru tot ceea ce ne-am bucurat de la Mântuitorul prin tine şi harurile tale proprii; sângele tău a curăţit păcatele lumii; acest Trup a fost ţesut din tine întru care oamenii credincioşi s-au sfinţit, întru care au primit noua credinţă, întru care se află întreaga mea nădejde de mântuire; rărunchii tăi sunt Împărăţia lui Dumnezeu.

O, tu ceea ce eşti mai presus de orice laudă şi de orice nume pe care ţi l-am putea da, primeşte acest imn şi nu dispreţui dorirea noastră; dă-ne nouă să putem înţelege şi cânta mai bine bunătăţile tale şi acum, în această viaţă şi mai apoi în viaţa cea veşnică. Amin.

Pe lângă operele atribuite lui Nicolae Cabasila, vom cita câteva studii care ne îngăduie să-i situăm opera sa în cadrul curentului teologiei isihaste.

Lucrări ale lui Nicolae Cabasila

1. Viaţa în Hristos (Peri tes en Christoi zoes)

a) Trad. latină în J. Pontanus, *Philippi Solitarii Dioptia,* Ingolstadt, 1604, 209-306. b) paragrafe din textul grec: P. Arcoudios, *Despre împăcarea Bisericilor apuseană şi răsăriteană în rânduielile celor şapte sfinte taine* (De concordia ecclesiae occidentalis et orientalis in septem sacramentorum administratione), Paris, 1618. c) Cea dintâi ediţie a textului grec: W. Gass, *Beiträge zu Kirchl. Lit. und Dogmengesch. der griech. Mittelalters, II: Die Mystik des Nikolaus Kabasilas vom Leben in Christo,* Greifswald, 1849, reluată de: d) Migne, P.G. 150, Paris, 1885, 493-725. e) Text şi traducere: *Viaţa în Hristos,* vol. I-IV, Ed. M.H. Congourdeau, col. "Izvoare creştine", 355, Paris, 1989. f) Trad. englezească: *The Life in Christ,* Carmino J. de Catanzaro, St Vladimir's Seminary Press, New York, 1974, ed. a doua, 1982. Trad. italiană: U. Neri, *La vita in Christo di Nicolas Cabasilas,* Torino, 1971. Trad. germană: G. Hoch, *Sakramentalmystik der Ostkirliche. Dar Buch von Leben in Christo des Nikolaos Kabasilas,* Volksliturg. Apostolat, Klostuneuburg, Munchen, 1958-1966 şi *Christliche Meister,* 14, Einsiedeln, 1981.

2. Explicarea dumnezeieştii Liturghii (Eis ten theian leitourgian)

a)Despre dumneiasca taină a altarului (Nicolai Cabasilae de divino altaris mysterio), ed. G. Hervet, Veneţia, 1548 (latină). b) Ed. Fronton du Duc, col. *Auctarium bibliotecae veserum petrum,* 1624, şi c) Migne, P.G. 150, Paris, 1885, 368-492. d) *Explicarea dumnezeieştii Liturghii,* ed. S. Salaville, col. "Izvoare creştine" 4bis, Paris, Cerf, 1967 (trad. 1943).

3. Omilii despre Maica Domnului

a)M. Jugie, *Omilii marianice bizantine II,* Patrologia Orientalis, 19(1925), retipărire Brepos, Turnhout, 1974. Textul de Nicolae Cabasila şi la paginile 456(338) până la 510(392). b) Ed. de referinţă pentru prezenta traducere: P. Hellas, *N. Cabasila, Omilii despre Maica Domnului,* Atena, 1968, 1974.

4. Diverse lucrări:

a) Prefaţă la cartea lui Nil Cabasila despre purcederea Sfântului Duh: Andronic K. Demetracopoulos, *Orthodoxos Hellas,* Leipzig, 1872, 78-80. Migne, P.G. 149, 677-680. b) *Panegiricul Sfântului Dimitrie,* Ed. Th. Ioannou, Veneţia, 1884, p. 67-114. c) *Omilia împotriva cămătarilor,* P.G. 150, Paris, 1885, 728-749. d) *Elogiul Sfintei Teodora,* P.G. 150, Paris,

1885, 780-792. e) *Împotriva scepticilor,* Ed. A. Elter-E. Rademacher, Berna, 1899. f) *Elogii Sf. Andrei cel tânăr,* Ed. Papadopoulos-Kerameus, St. Peterburg, 1907. g) *Elogii aduse lui Matei Cantacuzin şi Anei Paleologina,* publicate de M. Jugie în "Noutăţi de la Institutul Arheologic rus din Constantinopol", 15, 1911. h) *Ana de Savoia despre cămătari,* Ed. R. Gailland, Atena, 1933, 269-277. i) *Rugăciunea lui Iisus Hristos,* Ed. şi trad. de S. Salaville, "Ecouri din răsărit 35", martie 1936, 43-50. j) *Elogiu celor trei ierarhi,* Ed. K. Dyobouniotes, 1938, 157-162. k) *Discurs împotriva inepţiilor lui Gregoras,* Ed. A Garzya, Byzantion, 24, 1954. A mai fost publicată în Bibl. dell Badia Greca di Grottaferrata, 1956, câteva texte scrise de N. Cabasila. l) B. Pseutogkas, *Şapte predici inedite de N. Cabasila,* Tesalonic, 1976 (greacă), cuprinde Omiliile despre Patima şi Înălţarea lui Hristos în viziunea lui Iezechiel, etc. m) Publicarea de texte inedite de N. Cabasila, cărţile lui Anghelopoulos şi articolele lui Laourdas şi Sevcenko, citate la secţiunea lucrărilor cu privire la autorul nostru.

5. Scrisori

Publicate de P. Enesechides, *Der Briefwechsel des mystikers Nicolaos Kabasilas,* Byzantinische Zeitschrift, 46, 1953 şi de I. Sevcenko, *Corespondenţa lui N. Cabasila,* Ibidem, 47, 1954.

Cărţi şi articole despre N. Cabasila şi isihasm în ordinea alfabetică a numelor autorilor

- **A.A. Angelopoulos:** *N. Cabasila. Viaţa şi opera sa,* Analekta Vlatadon 5, Tesalonic, 1970.
- **Id.,** *Învăţăturile lui N. Cabasila despre viaţa lui Hristos,* Belgrad, 1967, (sârbă).
- **H.G. Bech:** *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich,* Munchen, 1959.
- **S. Bilali,** *Erezia lui Filioque 1,* examina istoria şi critica problemei lui Filioque, Atena, 1952 (grec).
- **J. Vryennios,** *Opere regăsite,* Ed. E. Boulgaris, 2, Leipzig, 1768, *Complemente,* 3, Leipzig, 1784, red. Tesalonic, Regopoulos, 1990.
- **G.T. Dennis,** *Scrisorile lui Manuel al II-lea Paleologul,* Dumbarton Oaks, 1977.
- **Th. Dionysiatis,** *Sfântul Grigorie Palama, viaţa şi teologia sa,* Muntele Athos-Tesalonic, 1976 (în greacă).
- **G. Florovsky,** *Opere alese,* Ed. Richard S. Haugh, Belmont, SUA, apoi Vaduz, Europa, 1977.
- **G. Gouillard,** *Sinodiconul Ortodoxiei,* Ed. şi comentarii "Lucrări şi amintiri" 2, Paris, 1967.

H. Ioannidi, Iosif Vriennos. Viaţa, opera, doctrina, Atena, 1985 (în greacă).

- **S.P. Lampris,** *Lista lucrărilor de N. Cabasila şi D.*

Kydones publicate la Paris, 1213, "Neos Hellenomnemon 2, 1905, 299-323.

- **B. Laourdas,** *Elogiu şi epigrame de N. Cabasila despre Sfântul Dimitrie,* 1955 (în greacă).
- **P. Lemerle,** *Primul umanism bizantin,* Paris, 1971.
- **R.J. Loenertz,** *Manuel Calecas. Corespondenţă, studii şi articole,* 152, Vatican, 1950.
- **V. Lossky,** *Teologia mistică a bisericii răsăritene,* Paris, 1944.
- **Id.,** *Despre chipul şi asemănarea cu Dumnezeu,* Paris, 1967.
- **M. Lot-Borodin,** *Un maestru al spiritualităţii sec. XIV,* Paris, 1958.
- **Id.,** *Îndumnezeirea omului după doctrina Părinţilor greci,* Paris, 1970.
- **F. Masai,** *Platon şi platonismul lui Mistra,* "Clasicii umanităţii", Paris, Les Belles Lettres, 1956.
- **S. Mercati,** *Însemnări despre Prohor şi D. Cydone, Manuele Caleca şi T. Meliteniota, Studi e Testi 56,* Vatican, 1931.
- **P. Nellas,** *art. Nicolae Cabasila,* Atena, 1968, 830-857.
- **Id.,** *Maica Domnului şi omul teocentric,* Grigorie Palama 636, Tesalonic, 1973, 314-328.
- **Id.,** *Învăţăturile lui N. Cabasila despre îndreptăţire, contribuţie la soteriologia ortodoxă,* Pireu, 1975 (greacă).
- **J. Popovitch,** *Dogmatica ortodoxă,* Crkve, Belgrad, 1(1932), 2(1935), 3(19789. Trad. franceză *Filosofia ortodoxă a adevărului,* L'Age d'Homme, Lausanne, 1(1992).
- **J. Romanides,** *Teologia dogmatică şi simbolică a Bisericii Ortodoxe,* Tesalonic, 1973 (greacă).
- **J. Sevcenko,** *N. Cabasila – discurs antizeloţi: despre reinterpretare,* Dumbarton Oaks, 11, 1957.
- **A. Sourlakou,** *N. Cabasilas,* Atena, 1966, 337-340.
- **O. Tofrali,** *Tesalonicul secolului al XIV-lea,* Paris, 1913.
- **G.I. Theocharides,** *Dare de seamă despre Angelopoulos,* Makedonika, 16, 1976, 383-401.
- **F. Tinnefeld,** *Dimitrie Kydones,* Scrisori I, 1 şi 2, Bibliothek der Griechischen Literatur 12 şi 16, Stuttgart, 1981-1982.
- **Tomadakes,** *Iosif Vryennios şi Creta către 1400. Studiu filologic şi istoric,* Atena, 1947.
- **W. Volker,** *Die Sakramentsmystik des Nikolaus Kabasilas,* Wiesbaden, 1977.

CUPRINS

INTRODUCERE.....3

Omilie
cu privire la slăvita naştere a Prea Sfintei
Născătoare de Dumnezeu.....29
Prinos de recunoştinţă adus lui Ioachim şi Anei, Părinţii Sfintei Fecioare Maria.....29
Fecioara, podoaba cea desăvârşită a umanităţii.....35
Maica Domnului n-a primit decât harul de obşte al tuturor.....41
Maica Domnului n-a avut nici un păcat personal.....43
Templul lui Dumnezeu.....47
Apariţia Dumnezeu-Omului.....51
Veniţi s-o prăznuim pe Maica Domnului.....53

Omilie cu privire la Bunavestire
a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu şi pururea Fecioarei Maria.....55
Pricina bucuriei tuturor.....55
Maica Domnului, împreună lucrătoare cu Dumnezeu la opera mântuirii.....56
Taina Buneivestiri.....59
Răspunsul Maicii Domnului.....62
Capodopera creaţiei.....66
Cum s-o lăudăm pe Maica Domnului?.....69

Omilie cu privire la Sfânta adormire
a Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu şi pururea Fecioarei Maria.....71
Rodul întregii creaţii.....72
Împăcarea muritorilor.....77
Unirea cu Dumnezeu.....81
Maica Domnului, izvorul mântuirii tuturor.....84
Participarea Fecioarei la Răstignirea, Moartea şi Învierea Mântuitorului.....88
Laudă Maicii Domnului, celei care este mai presus de orice laudă.....91
Lucrări ale lui Nicolae Cabasila.....93

„Era necesar ca această nouă jertfă,
care ne era pregătită pentru numeroasele
curățiri de care aveam nevoie, să fi fost
curată şi sfântă. Fiindcă dacă altarul,
care este ca Legea şi chipul harurilor Fecioarei,
este Sfânta Sfintelor, ce titlu i s-ar cuveni
Acesteia cu adevărat? ”

(Nicolae Cabasila)